

เศรษฐกิจพอเพียง ในกระแสโลกาภิวัตน์

เสน่ห์ จามริก
ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ธันวาคม ๒๕๕๕ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

มีนาคม ๒๕๕๐ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๔๒๒ ถนนพญาไท (เชิงสะพานหัวช้าง)

เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

ตู้ ปณ. ๕๐๐ ปณจ.รองเมือง กรุงเทพฯ

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๑๕ ๒๕๘๐ / โทรสาร ๐ ๒๒๑๕ ๒๕๘๓

สายด่วน ๑๓๗๗

E-MAIL : PROMOTENETWORK@NHRC.OR.TH

WEBSITE : [HTTP://WWW.NHRC.OR.TH](http://www.nhrc.or.th)

คำนำ

บทศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์” นี้ ได้นำเสนอมาแล้วเมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๑ ครั้นมาถึงช่วงรัฐบาล พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ หลังรัฐประหารโค่นล้มระบอบทักษิณ ๑๕ กันยายน ๒๕๔๕ ก็ได้มีการรื้อฟื้นกล่าวขวัญถึงกันอีก โดยมุ่งให้ถือเป็นแนวนโยบายหลักของประเทศ จึงนับเป็นสิ่งน่ายินดี ที่เศรษฐกิจการเมืองไทยจะได้ปลดปล่อยตนเองให้อิสระ หลุดพ้นจากอำนาจเบ็ดเสร็จภายใต้ระบอบทักษิณ ซึ่งเป็นตัวชักนำให้เศรษฐกิจการเมืองของประเทศต้องตกอยู่ในฐานะบิรารของกระแสทุนข้ามชาติยิ่งๆ ขึ้นโดยลำดับ นอกเหนือไปจากการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวางรุนแรง ตามประสาของระบบ ซี.อี.โอ. ทั่วโลก

ประเด็นอยู่ที่ว่า เราจะให้ความเข้าใจเรื่องของ “เศรษฐกิจพอเพียง” อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท่ามกลางของกระแสโลกาภิวัตน์อันเชี่ยวกรากภายใต้ระบอบทักษิณ สัมเสียงที่ออกมาจากรัฐมนตรีผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจ จะเน้นไปในทำนองว่า เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นตัวดึงดูดการพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจ ให้อยู่ในความพอดี ไม่เกินตัว หรือรวดเร็วเกินไป

แนวความคิดความเข้าใจเช่นนี้ ต้องนับว่ามีส่วนถูกต้องอย่างแน่นอน แต่ชวนให้เป็นที่เข้าใจกันว่า แนวนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนายังคงยึดหลักการและแนวทางเดิมๆ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแต่เพียงส่วนประกอบย่อยดั่งตุลการเร่งรัดอัตราการเติบโตเท่านั้น และถ้าเป็นเช่นนั้น เศรษฐกิจการเมืองไทย ก็คงไม่อาจมีการปฏิรูปปรับปรุงอะไรที่เป็นขึ้นเป็นอัน ทุกสิ่งทุกอย่างคงเป็นไปเหมือนเดิม คือสภาพความเป็นบิราร ภายใต้กระแสอำนาจครอบครอง ครอบงำของทั้งกลุ่มทุนต่างชาติ และข้ามชาติ ซึ่งต้นทุนทั้งทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติต้องถูกขูดรีดและสูญเสียตลอดมาเพื่ออุดหนุนการเติบโตของภาคธุรกิจเอกชนเป็นสำคัญ แม้แต่ในแวดวงภาคธุรกิจเอง ก็เชื่อว่าจะมีโอกาสแสวงผลประโยชน์ได้ทัดเทียมกัน สิ่งที่เรียกขานกันว่า การแข่งขันเสรี จึงเป็นเพียงความว่างเปล่า การผูกขาดทั้งอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจก็จะทวีความรุนแรงขึ้น ดังที่กำลังเป็นไปภายใต้ระบอบทักษิณ เข้าทำนอง “เศรษฐกิจล่าเหยื่อ” อย่างที่นายธนากรใหญ่ของไทยเองก็ต้องลุกขึ้นมาประท้วงเมื่อไม่นานมานี้

โดยแท้จริง ถ้าจะมุ่งหวังให้ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางเพื่อการปลดปล่อยให้เศรษฐกิจการเมืองไทย ทุกภาคส่วนและทุกระดับเป็นอิสระเสรี และได้มีขีดความสามารถพัฒนาตนเองและพึ่งตนเอง ก็ต้องยึดถือปฏิบัติกัน ไม่ใช่เป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น หากแต่ในฐานะเป็น “หลักการองค์รวมและสากล” ครอบคลุมนโยบายและยุทธศาสตร์โดยรวม บทศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์” นี้ นับเป็นความพยายามส่วนหนึ่งที่ให้หลักคิดข้อนี้ได้เป็นที่เข้าใจกันอย่างถ่องแท้ เพื่อว่าชีวิตสังคมไทยจะได้รับรู้ถึงความจำเป็นอิสระ เป็นธรรม และพัฒนาก้าวหน้าเชิงคุณภาพได้อย่างแท้จริง

เสน่ห์ จามริก

ตุลาคม ๒๕๔๕

สารบัญ

คำนำ ก

สารบัญ ข

1. พื้นฐานความเข้าใจร่วมกันเบื้องต้น	8
2. เหตุปัจจัยที่มาแห่งปัญหา	14
2.1 โลกานวัตกรรมไทย : เส้นทางสู่เศรษฐกิจเขต	17
2.2 โลกาวัดนันทุนิยม : เส้นทางสู่ “วัฒนธรรมล้ำเหยื่อ”	26
3. เศรษฐกิจพอเพียงในฐานะหลักการองค์รวมและสากล	33
4. ยุทธศาสตร์สู่ฐานเศรษฐกิจสามัญชน	48
4.1 ความหมายของการพัฒนาชนบท	50
4.2 ทักษะวิสัยเศรษฐกิจพอเพียง	51
4.3 แหล่งการเรียนรู้ชุมชน	52
4.4 ทักษะวิสัยการพัฒนาเกษตร	54
4.5 มนุษย์พัฒนา	57
4.6 เครือข่ายข้อมูลข่าวสารการพัฒนา	62
4.7 เศรษฐกิจชุมชน	65
5. ส่งท้าย	70

เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสถึง “เศรษฐกิจแบบพอเพียง” เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 หลักความคิดในเรื่องนี้ ก็เป็นที่กล่าวขวัญ และได้รับการขานรับอธิบายขยายความกันอย่างกว้างขวาง เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการเสวนาระดมความคิดกันอย่างมีทิศทางและเป้าหมายสร้างสรรค์เพื่อส่วนรวมและความยั่งยืน ซึ่งต้องถือว่ามีความหมายความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งขาด โดยเฉพาะในยามที่ผู้คนภายในชาติกำลังตกอยู่ในภาวะความหวาดวิตกสับสนและบรรดาผู้นำตกอยู่ในภวังค์ของความคิดอันหมกมุ่นอยู่กับการแก้ไขปัญหาวันต่อวันเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มธุรกิจการเงินในท่ามกลางความอับจนมืดมัวทางปัญญาและวิชาการเช่นนี้ หลักความคิดว่าด้วย “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงเป็นเสมือนจุดประกายให้เกิดความตื่นตัว ร่วมมือร่วมใจกันคิดค้นแสวงหา ทำความเข้าใจ ทั้งในระดับความคิดและแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมตามสภาพความเป็นจริงของสังคมวัฒนธรรมไทย

บทศึกษา เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์” นี้ เป็นความพยายามส่วนหนึ่งที่มีความตระหนักเห็นว่า หลักความคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่านี้ มีนัยสำคัญอย่างสูง ทั้งในระดับหลักการและนโยบาย ตลอดจนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมทุกระดับ สิ่งที่บ้านเมืองและประชาชนคนไทยต้องการอย่างแท้จริง ทั้งใน

เวลานี้และวันข้างหน้า ก็คือวิถีทางอันสร้างสรรค์ต่อชีวิตและสังคม โดยรวมและอย่างเป็นองค์รวม ไม่ใช่เพียงเฉพาะภาคเฉพาะส่วน อย่างเช่นที่กำลังเป็นอยู่ อดีตของสังคมไทยในยุคเร่งรัดพัฒนา เป็นตัวกำหนดวิถีทางมาสู่วิกฤตความตกต่ำในปัจจุบัน ความคิดอ่าน และการกระทำในปัจจุบันก็จะเป็นตัวกำหนดวิถีทางมาสู่นาคต อันยาวไกลในทำนองเดียวกัน โดยนัยนี้ “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงมีความหมายเป็นทั้งมาตรการรีบด่วน และในขณะเดียวกัน เป็นการฟื้นฟูและวางรากฐานทางจิตสำนึกและวัฒนธรรม เพื่อการดำรงคงอยู่และคุณภาพชีวิตในสังคมโลก ซึ่งมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นั้นหมายความว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” มิใช่จะเป็นแค่เพียงวิธีการหรือมาตรการแก้ไขปัญหาวิกฤต เฉพาะหน้าชั่วคราวช่วยยาม หรือเฉพาะสังคมบางส่วนเท่านั้น หากโดย สาระหมายถึงเป็นหลักการสังคมอันพึงได้รับการพิทักษ์รักษา อย่างกว้างไกล เชื่อมโยงมิติทั้งอดีตและปัจจุบันให้เกิดทัศนวิสัย ร่วมกันของปวงชนภายในชาติเพื่อการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ยั่งยืน ต่อชีวิตและสังคมในอนาคต

*ปรับปรุงจากเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ที่นำเสนอในการสัมมนา “โครงการปราชญ์ เพื่อแผ่นดิน” ครั้งที่ 1 เรื่อง “ปรัชญาการพัฒนา : ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ” ณ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน ถนนติวานนท์ นนทบุรี 6-7 พฤศจิกายน 2541

1. พื้นฐานความเข้าใจร่วมกันเบื้องต้น

การนำเสนอประเด็นเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์” นี้ ตั้งมั่นอยู่บนฐานของความเป็นจริงและเกณฑ์คุณค่าบางประการที่สมควรทำความเข้าใจร่วมกันเป็นเบื้องต้น กล่าวคือ ในประการแรกทีเดียว เป็นเรื่องของสังคมความจริงที่ว่า ประเทศชาติไม่ได้มีสถานะและบทบาทเป็นเพียงหน่วยเศรษฐกิจหรือธุรกิจ ซึ่งหมกมุ่นอยู่แต่ในเรื่องค้าขายขาดทุนกำไรทางวัตถุดิบตราเป็นใหญ่ หากแต่มีคุณค่าและความหมายเป็นหน่วยชีวิตสังคมมนุษย์และการดำรงคงอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน และสันติสุขของมวลมนุษยทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว หมู่คณะ กลุ่ม ขึ้นไปจนถึงระดับประเทศชาติ และระดับโลก โดยนัยนี้ กิจกรรมสังคมในส่วนที่เรียกกันว่า “เศรษฐกิจ” จึงประกอบเป็นเพียงกลไกส่วนหนึ่งในระบบและกระบวนการสังคม และเพราะฉะนั้น ย่อมจะมีบทบาทหน้าที่รับใช้สังคมโดยรวม ไม่ใช่ในทางกลับกัน ที่สังคมมนุษย์ต้องถูกบั่นทอนลดคุณค่าสถานะลงไปเป็นเครื่องมือรับใช้เศรษฐกิจอย่างเช่นที่กำลังเป็นอยู่ในทุกวันนี้ ในขณะที่เดียวกัน สิ่งที่เราเรียกว่า “เศรษฐกิจ” เอง ก็ต้องถูกบั่นทอนลดคุณค่าสถานะลงไปเป็นเพียงธุรกิจอันเป็นตัวกำหนดและจำกัดองค์ความรู้และวัฒนธรรมการเรียนรู้ของ เศรษฐศาสตร์ รวมทั้งศาสตร์สาขาอื่นๆ ในยุคปัจจุบัน¹

¹ จากทัศนะของศาสตราจารย์ธอมัส ไมเคิล เพาเวอร์ แห่งมหาวิทยาลัยออคซฟอร์ด :

“บรรดานักเศรษฐศาสตร์ให้ความเห็นอภิปรายสูงส่งต่อประชามัน์ธุรกิจ บรรดาผู้นำธุรกิจ ถือเป็นวีรชนผู้ประกอบการ แบบอย่างสำหรับนักเศรษฐศาสตร์ในอันที่จะอำนวยความสะดวกให้เศรษฐกิจแบบเสรีและแข่งขันอันเป็นอุดมคติ นำไปสู่สังคมที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้”

คัดแปลจาก Thomas Michael Power, *The Economic Pursuit of Quality*, London, M.E. Sharpe, Inc., 1988, Preface หน้า xii

ประการที่สอง เป็นปัญหาตกเถียงกันอย่างยืดยาวในเรื่องของปัจจัยและกลไกทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุน ตลาด และเทคโนโลยี รวมแม้กระทั่ง อุตสาหกรรมและการเติบโตก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ, สิ่งเหล่านี้ จริงๆ แล้วล้วนประกอบเป็นกระบวนการพัฒนาการโดยธรรมชาติของสังคมมนุษย์ ซึ่งไม่อาจปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงได้ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ตรงที่ว่า ปัจจัยและกลไกดังกล่าวนี้ รวมตลอดไปถึงกิจกรรมเศรษฐกิจทั้งหลายตั้งแต่การผลิต การซื้อขาย แลกเปลี่ยน การขนส่ง สื่อสารคมนาคม การเงินการธนาคาร และบริการด้านต่างๆ จนถึงการบริโภค ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้พึงต้องพิจารณา และเป็นที่เข้าใจประกอบกันเป็นกระบวนการชีวิตมนุษย์และสังคมโดยรวม เรื่องของเสรีภาพและประสิทธิภาพในการประกอบการทางเศรษฐกิจและธุรกิจนั้น คงไม่มีใครที่สติสัมปชัญญะปกติจะปฏิเสธได้แย้งอะไรในหลักการ ระบบทุนและตลาดไม่ใช่เป็นปัญหาอยู่ในตัวเอง เป็นแต่เพียงว่า จำเป็นต้องประสานหลักปฏิบัติเสรีภาพและประสิทธิภาพของกลไกเศรษฐกิจที่วุ่นวายให้สอดคล้องต่อเกณฑ์คุณค่าและการดำรงคงอยู่ของชีวิตสังคมที่เป็นอิสระเสรีมีเสถียรภาพและเป็นธรรมด้วยในขณะเดียวกัน ดังที่ จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) นักเศรษฐศาสตร์อังกฤษผู้ยิ่งใหญ่ได้เคยเตือนเอาไว้² แต่ว่าในสภาวะทางปัญญาความคิดและวิชาการ

² William Keegan, *The Spectre of Capitalism : The Future of The World Economy After The Fall of Communism*, Vintage, 1992 หน้า 11

ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์ระดับ จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ มองเห็นว่า ปัญหาการประสานประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกันเป็นทฤษฎีเสถียรภาพและความเป็นธรรมทางสังคมนั้น มีความจำเป็นต่อสหราชอาณาจักรและเครื่องมือใหม่ๆ เพื่อปรับและควบคุมกลไกการทำงานของพลังทางเศรษฐกิจ แต่นักเศรษฐศาสตร์ไทยเรา แม้ในท่ามกลางวิกฤตรุนแรงขณะนี้ ก็ยังคงขึ้นหัดถึงความสำคัญศักดิ์สิทธิ์ของเป้าหมายประสิทธิภาพ ดังวาทะที่ว่า

“...ระบบการแข่งขันทึ่งจะเดือดเย็น แต่ก็เป็นหนทางสำคัญไปสู่การมีประสิทธิภาพ”

“...นโยบายทั้งหมดเป็นจริงดี ไม่ว่ารัฐกลจะดำเนินนโยบายใดก็ตาม ทุกวิธีจะมีผู้ได้และผู้เสียที่จับปัดเสมอ”

“...ดังนั้นจึงเห็นความเจ็บปวดที่เกิดจากกรรกาโลกเป็นเรื่องธรรมดา คล้ายกับหน่อที่เห็นความเจ็บไข้และป่วยคลย เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต”

วรากรณ์ สามโกเศศ : “นักเศรษฐศาสตร์ : คนเลือดเย็นที่มีหัวใจอ่อนโยน” มติชน 14 ตุลาคม 2541

อุปมาอุปไมย นักเศรษฐศาสตร์เป็นเสมือนหมอรักษาโรคชานนี้ เป็นข้อที่มักคิดว่า สังคมสมควรจะมอบความไว้วางใจให้นักเศรษฐศาสตร์เข้ามาดูแลกำหนดนโยบายของประเทศในนามของความเป็น “มีออร์ชัน” อย่างเช่นที่กล่าวถึงเป็นเฟรนด์ชิป ในหมู่บ้านการเมืองไทยอยู่ในขณะนี้หรือไม่ เพียงใด?

สำหรับผู้สนใจเกี่ยวกับปัญหาสถานะความรู้และความรับผิดชอบต่อสังคมของหมอรักษาโรค ไปรอล่าน ส.พ.ประเวศ วะสี : “แนวคิดใหม่เรื่องสุขภาพ” วิจารณ์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 16 ตุลาคม 2541 หน้า 12

ทุกวันนี้ หลักการและเงื่อนไขเพื่อสังคมเสรีและเป็นธรรม กลับมักจะถูกตั้งข้อหาอยู่เนืองๆ ว่าแอนตี้ทุนนิยม ! แอนตี้เศรษฐกิจเสรี ! หรือแม้กระทั่ง แอนตี้เสรีนิยม ! ซึ่งแปลความรวมๆ ได้ว่าเป็นเรื่องโง่เขลาเบาปัญญา ไม่รู้เรื่องเศรษฐศาสตร์ ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์โลก ! ในที่สุดหลักการดีๆ มีพลวัตที่พอจะสร้างสรรค์ต่อชีวิตและสังคมได้อย่างเช่น เศรษฐกิจตลาดเสรี จึงต้องถูกลดค่าลงไปกลายเป็นเพียงลัทธิทุนนิยมชนิดสุดขั้ว (radical capitalistic ideology) ในทัศนะของสันตปาปา จอห์น พอลที่ 2 ด้วยเหตุที่เอาแต่ยึดถือกลไกตลาดเป็นตัวกำหนดชีวิตและสังคม และ “มัวเมาลุ่มหลง ปล่อยให้การแก้ปัญหาต่างๆ ขึ้นอยู่กับพัฒนาการอย่างเสรีของพลังตลาด”³ ในสภาพบรรยากาศทางปัญญาความคิดเช่นนี้ ความพยายามที่จะให้เกิดการเสวนาร่วมกันคิดค้นหาทางแก้ไขปัญหาให้เกิดมรรคผลอย่างจริงจัง จึงต้องเป็นหมันไป

และประการที่สาม การนำเสนอบทความเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์” นี้ ยึดถือ คนกับคุณค่าชีวิตและสังคมเป็นสาระ ตามความจริงแล้ว หลักการข้อนี้ เป็นเรื่องของสามัญสำนึกโดยแท้ หากแต่ก็เป็นดังที่ ศาสตราจารย์โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ผู้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์สันติภาพศึกษาในมหาวิทยาลัยหลายประเทศ ได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้นานมาแล้วว่า ปัญหายุ่งยากทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นล้วนแต่มีรากฐานมาจากแบบ

³ Pope John Paul II, Encyclical Letter, Address on The Hundredth Anniversary of Rarum Nevarum, 1991 หน้า 39 และ 82

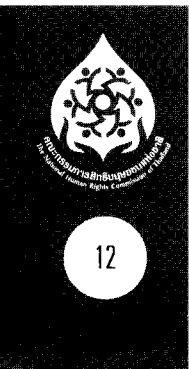
แผนความคิดความเชื่อที่ยึดถือเชิดชู “ระบบ” ขึ้น เป็นใหญ่เหนือคน การณ์มักเป็นเช่นนี้ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ สังคมไทยเราก็ดูจะไม่อาจหนีพ้นไปจากวิบากกรรมข้อนี้ ทั้งๆ ที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคเร่งรัดพัฒนา ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องพุ่งเป้าไปสู่ระบบตลาดและการแข่งขันช่วงชิงเพื่อผลกำไรสูงสุด และเพื่อเร่งรัดอัตราการเติบโตทาง “เศรษฐกิจ” ทั้งนี้ไม่ว่าจะยังผลให้เกิดการสูญเสียต่อชีวิตมนุษย์และสังคมอย่างไรก็ตาม แล้วสังคมไทยเราก็ต้องประสบกับการสูญเสียอย่างเอนกอนันต์ ทั้งชีวิตคนเมืองและชนบท รวมทั้งต้นทุนฐานทรัพยากรธรรมชาติ ดังเป็นที่ทราบกันคืออยู่ มาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ประกาศยึดถือ “คน” เป็นแกนกลางการพัฒนา แต่ในทางปฏิบัติที่เป็นจริงแล้ว ภายใต้อิทธิพลความคิดความเชื่อในแวดวงอำนาจและวิชาการ คนก็ยังคงถูกตีตราเป็นเพียง “ทรัพยากรมนุษย์” ที่จะต้องถูกฝึกฝนเพื่อเข้าสู่ตลาดจ้างงานตามแบบฉบับบรรทัดฐานที่ถูกกำหนดให้ ไม่ใช่เพื่อเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามศักยภาพธรรมชาติอันหลากหลายของมนุษย์ รวมแม้กระทั่งผู้คนในภาคเกษตรชนบทก็ถูกกล่อมเกลาชักจูงให้ต้องจำนนต่อระบบภายนอกในแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการผลิต หรือการบริโภค ผลก็คือ ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ต้องถูกบั่นทอนศักยภาพทางปัญญาที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเอง และต้องฝากความหวังในชีวิตและอนาคตไว้กับพลังต่างชาติภายนอกในยามวิกฤตเศรษฐกิจการเงินอย่างที่กำลังเป็นอยู่ขณะนี้

หลักความจริงและเกณฑ์คุณค่า 3 ประการที่กล่าวมา อันได้แก่ สำนึกความเป็นชุมชนและสังคมมนุษย์ หนึ่ง ความประสานกลมกลืนของเสรีภาพกับความเป็นธรรมทางสังคม หนึ่ง และ คุณค่าศักยภาพพัฒนาตนเองของเรา อีกหนึ่ง ทั้งหมดนี้ จริงๆ แล้วสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันประกอบเป็นวิถีชีวิตอันเที่ยงธรรมตามหลักพุทธศาสนา¹ ซึ่งอาจเรียกย่อๆ ว่า วิถีแห่งธรรม หรือถ้าจะเรียกขานกันในเชิงภาษาวิชาการก็พอจะเรียกได้เต็มปากว่า วิถีแห่งธรรมศาสตร์ จะอย่างไรก็ตาม การอ้างอิงไปถึงหลักพุทธศาสนา มาพูดกันในเรื่องของเศรษฐกิจเช่นนี้ ก็มีได้มีเจตนาที่จะมาเทศนาธรรมแต่อย่างใดในที่นี้ เพราะนอกจากจะไม่ได้มีวุฒิภาวะที่จะทำเช่นนั้นได้แล้ว โดยแท้จริง เรื่องธรรมะที่เรากำลังพูดถึงกันอยู่ ก็ไม่ใช่เป็นอะไรที่สถิตย์อยู่เหนือธรรมชาติชีวิตมนุษย์ปุถุชนทั้งหลาย ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมโลกของกิเลส ความต้องการ และผลประโยชน์ ประเด็นอยู่ที่จะต้องเสริมสร้างปลูกฝังวัฒนธรรมและวิถีการเรียนรู้ที่ “รู้จักพอ” ในขณะที่เดียวกัน ที่จะต้องขจัดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ “ไม่รู้จักพอ” อันเป็นอวิชชาและบรรทัดฐานของการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจทั้งในประเทศ และระดับโลกอยู่ในทุกวันนี้⁵ และนี่คือ

¹ โปรดดูชายความ เสน่ห์ จามริก : “พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน” ใน สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา โครงการจัดพิมพ์ศิลป์ พ.ศ. 2537 หน้า 57-86

⁵ ตามบรรณานุกรมของนักเศรษฐศาสตร์ระดับที่ปรึกษาพรรคการเมืองแกนนำรัฐบาลอีกเช่นกัน :
 “นักเศรษฐศาสตร์ถือว่าการมีสินค้าและบริการที่สมาชิกของสังคมสามารถบริโภคได้คือหัวใจคือตัวชี้วัดมาตรฐานการครองชีพของมนุษย์ ยิ่งมีปริมาณต่อหัวมากเท่าใด ก็ถือว่ามีความสุขมากขึ้นเท่านั้น “เหตุที่ปริมาณสินค้าต่อหัว หรือรายได้ต่อหัวที่แท้จริง เป็นเป้าหมายของการกินคืออยู่ดี ก็เพราะว่า นักเศรษฐศาสตร์ตระหนักดีว่า มันเป็นความจริงของมนุษย์ที่ต้องการบริโภคเพิ่มขึ้นอยู่เรื่อยๆ ถึงแม้ให้บริโภคนานเท่าใดก็ยิ่งมีความสุขมากขึ้นในทุกสังคมบนโลกนี้”
 วรากรณ์ สามโกเศศ อังแล้ว เจริญรอดหมายเลข 2

ปมปัญหาด้านแรกที่จะต้องทำความเข้าใจและคิดอ่านหาทางแก้ไขกัน

ในระดับความคิดและในเชิงของวัฒนธรรมการเรียนรู้ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นคำตอบอย่างแน่นอน แล้วเราก็มีผู้รู้ ผู้ปฏิบัติอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อยต่างแสดงทัศนะอธิบาย ถึงคุณค่า และความหมายความสำคัญของหลักความคิดว่าด้วย “เศรษฐกิจพอเพียง” ไว้อย่างรอบด้าน⁶ ทั้งหมดเป็นที่เชื่อถือได้ว่า เรามี องค์ความรู้และภาคปฏิบัติค่อนข้างเพียงพอทีเดียว ที่จะลงมือ ปฏิบัติและเรียนรู้ขยายผลกันได้ แต่ถึงกระนั้น จากประสบการณ์โดยตรงของผู้เขียนเองที่ได้มีโอกาสร่วมงานพัฒนากับกลุ่มผู้นำชุมชน ชนบท รวมทั้งได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากบุคลากร หน่วยงานราชการอยู่พอสมควร ก็ยังเกิดความตระหนักเป็นอย่างดี ถึงปมปัญหาอันเกิดจากความลึกลับขัดแย้งในระดับวัฒนธรรม การเรียนรู้ของชนบทชั้นนำและนโยบายรัฐ นั่นก็คือปัญหานโยบาย ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ “ไม่รู้จักพอ” ดังกล่าวข้างต้น แม้กระทั่งนโยบายและมาตรการแก้ปัญหาวิกฤตอันเกิด แต่เศรษฐกิจพอเพียงแตกสลายสดๆ ร้อนๆ นี้เอง ก็ดูจะยังคงตั้งอยู่

⁶ งานเขียนสำคัญๆ อาทิเช่น :

พอมหาอยู่ สุทรราชย์ : แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน โรงเรียน

ชุมชนอีสานและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา - อีสาน พ.ศ.2540

สังกตกิจพร้อมด้วยความไม่ประมาท : ความใฝ่ฝันของผู้ใหญ่บุญอยู่ เข็มเฉลิม มูลนิธิ

สานแสงอรุณ พ.ศ. 2539 สุข ชนะชัย พิทยา ว่องกุล บรรณาธิการ อนุสรณ์งานพระราชทาน

เพลิงศพ พ.ศ. 2541

ไทยโพสต์ ฉบับ “ไทยโพสต์ เอ็กซ์-ไซท์” 21 ตุลาคม 2541 รวม

“พระราชดำรัสเศรษฐกิจแบบพอเพียง” และบทความนานาทัศนะสำนึกของบุคคลชั้นนำ

จากวงการสังคมต่างๆ

บนสมมติฐานของเศรษฐศาสตร์แห่งความไม่รู้จักพออยู่อย่างไม่เสื่อม
คลาย ซึ่งจะต้องส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคมในระดับต่างๆ
ลงไปอย่างไม่ต้องสงสัย รวมทั้งภาคปฏิบัติการ “เศรษฐกิจพอเพียง”
ทั้งในส่วนที่ยังพอมีหลงเหลืออยู่ และในส่วนที่พยายามจะริเริ่ม
ขึ้นใหม่ ในสภาพการณ์เช่นนี้ ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบ จะต้อง
การหรือไม่ต้องการก็ตาม หลักการ “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงย่อม
จะมีนัยความหมายในมิติเศรษฐกิจการเมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้
ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ และจำเป็นต้องเน้นไว้ ณ ที่นี้

หลักการ “เศรษฐกิจพอเพียง” สามารถให้คำตอบได้ในระดับ
ของความคิดและวัฒนธรรมการเรียนรู้ดังกล่าวแล้ว แต่เมื่อมาถึง
ระดับหลักการสังคมและนโยบาย ภายใต้อะไรเศรษฐกิจการเมือง
ของความไม่รู้จักพอในปัจจุบัน “เศรษฐกิจพอเพียง” จะมีคำตอบ
และชี้แนะแนวทางปฏิบัติอย่างไรนั้น ก่อนอื่น คงต้องทำความเข้าใจ
เข้าใจกันถึงสถานะเศรษฐกิจการเมืองไทย และเหตุปัจจัยที่มาของ
ปัญหาให้อ่องแท้ตามสมควร

2. เหตุปัจจัยที่มาแห่งปัญหา

จุดอ่อนข้อหนึ่งของสังคมไทยเราที่มักปรารถถึงกันอยู่เสมอ
ก็คือ ขาดสำนึกเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ เราจะเอ่ยอ้างถึงกันบ้างเป็น
ครั้งเป็นคราวก็มักเป็นเรื่องปลุกเร้าอารมณ์กันชั่วคราวช่วยยามเสียมากกว่า
อะไรอื่น มาบัดนี้ สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่กับภัยวิบัติอันใหญ่หลวง

แต่ทว่า มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ซับซ้อน ต้องการการใช้สติปัญญา
อันสูงส่งคัมภีร์ภาพและเพียงธรรม ที่จะเรียนรู้อดีตสู่ปัจจุบัน เพื่อก้าว
ต่อไปข้างหน้าเยี่ยงอิสราเอล ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันแนบเนียนและเทิดทูน
อยู่กับสังคมวัฒนธรรมไทยมาโดยตลอด ดังเป็นที่ตระหนักรู้กันอยู่
โดยทั่วไป

ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงความเป็นมาของ
ปัญหาวิกฤตที่เรากำลังพุดกันถึงอยู่นี้ จึงจะขออาศัยเสียงสะท้อนของ
บุคคลในประวัติศาสตร์เป็นหลักทำหน้าที่เป็นแหล่งบอกเล่าให้เป็นที่
รับรู้ เรียนรู้ร่วมกันสำหรับเราท่านทั้งหลาย ในอันที่จะใช้วิจารณ์ญาณ
ทำความเข้าใจถึงแก่นสารของปัญหา และช่วยกันขบคิดหาทางแก้ไข
และทางออกกันตามความเป็นจริง

* เพื่อการนี้ ขอเริ่มประเด็นจากวิวาทะเรื่องปัญหาการใช้
ศัพท์แสงซึ่งราชบัณฑิตยสถานตกเป็นข่าวเมื่อสามสี่ปีมานี้เอง ตอน
ประกาศศัพท์บัญญัติใหม่คำว่า “โลกาภิวัตน์” เพื่อใช้แทนคำว่า
“โลกาวัตร” พร้อมทั้งให้อรรถาธิบายศัพท์คำแรกว่าหมายถึง “การ
แผ่ถึงกันทั่วโลก การเข้าถึงโลก การเอาชนะโลก” ส่วนคำหลัง
หมายถึง “การประพุดติดตามโลก” จริงๆ แล้วทั้งสองคำต่างสื่อความ
หมายถึงกระแสโลกด้วยกัน เพียงแต่มีนัยต่างกัน ตรงที่คำว่า

* “โลกาภิวัตน์” ตามอรรถาธิบายของราชบัณฑิตยสถาน เป็นมุมมอง
จากแง่ของวัฒนธรรมสังคมโลกตะวันตก ในฐานะเป็นผู้กระทำการ
แผ่พละภาพพจน์เอาชนะเหนือโลกและครอบครองโลก ส่วนคำว่า

“โลกาภิวัตน์” เป็นมุมมองจากทางด้านของสังคมโลกนอกตะวันตก
อย่างเช่นสังคมไทย ซึ่งตกอยู่ในฐานะเป็นฝ่ายถูกระทำให้จำต้อง
ประพฤติดังตามโลก⁷ โดยนัยนี้ เจตนาคั้งเดิมของราชบัณฑิตยสถาน
ที่จะบัญญัติศัพท์ใหม่เพื่อใช้แทนศัพท์เก่า จึงเป็นความเข้าใจ
คลาดเคลื่อน แล้วก็กลายเป็นวิถีทางปัญญาคือคิดต่างคนต่างใช้กัน
ไปจนถึงทุกวันนี้ ในส่วนของสื่อมวลชนและสาธารณชนทั่วไป
จะยอมรับใช้คำว่า “โลกาภิวัตน์” โดยคุณิ ตามการชี้แนะของ
ทางราชการ แต่ก็มักใช้กันไปอย่างคลุมเครือ ปราศจากการแยกแยะ
ข้อแตกต่าง ซึ่งมีนัยสำคัญยิ่งต่อความเข้าใจถึงภาวะเป็นไป
ของสถานการณ์โลกและเศรษฐกิจการเมืองไทย

จะอย่างไรก็ตาม ความเข้าใจคลาดเคลื่อนดังกล่าวกลับ
เป็นผลดีในข้อที่มีส่วนบัญญัติคำศัพท์ช่วยให้เรารู้จักแยกแยะสถานะ
และนัยเชิงบวกเชิงลบของสัมพันธภาพทางเศรษฐกิจการเมืองในโลก
ยุคของการพึ่งพาอาศัยและปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างใกล้ชิดและ
แนบแน่นยิ่งๆ ขึ้นตามลำดับ ประเด็นอยู่ที่จะต้องทำความเข้าใจ
ในสถานะของสังคมไทยเราเองและของโลกอย่างถ่องแท้ตามสมควร
กล่าวคือ ในฐานะตกเป็นฝ่ายตั้งรับ หรือ “โลกาภิวัตน์” ภายใต้กระแส
การแผ่อำนาจของ “โลกาภิวัตน์” ดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้ เพื่อว่าจะได้
สามารถตั้งโจทย์ตั้งคำถามและแสวงคำตอบที่ถูกต้องเหมาะสม
ต่อชีวิตความเป็นอยู่เป็นปกติสุขของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

⁷ โปรดดูบทวิเคราะห์ เสาร์ห์ จามริก : “เงื่อนไขวัฒนธรรมในกระแสการเปลี่ยนแปลง” ใน สุทธิคิด :
สู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย วิถีทรรศน์ พ.ศ. 2541 หน้า 33-48

✕ 2.1 โลกานุวัตรไทย : เส้นทางสู่เศรษฐกิจเขลย

ตามความจริงแล้ว กระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ การแผ่พลาภาพทั่วโลก ของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก ไม่ใช่ของใหม่อะไร หากแต่ได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียและสังคมไทยนมนานนับศตวรรษ โจทย์อันดับแรกมื่ออยู่ว่า สังคมไทยของเราจะมีคำตอบด้วยการ “โลกานุวัตร” กล่าวคือ ประพฤติตามโลกอย่างไร โจทย์ข้อนี้ พอจะอธิบายสรุปได้จากเสียงสะท้อนจากประวัติศาสตร์ช่วง 150 ปีเศษจนถึงปัจจุบันเป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ ดังนี้ :-

ช่วงแรก ขอเริ่มโดยอัญเชิญกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ตอนใกล้เสด็จสวรรคตเมื่อปี พ.ศ. 2384 คือ 157 ปีมาแล้ว :

“.....การศึกสงครามข้างญวน ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียที่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าใหนักับถือเลื่อมใสไปทีเดียว...”⁸

ช่วงที่ 2 78 ปี ต่อมา เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ทัสนะต่อที่ประชุมอุปราชาและสมุหเทศาภิบาล เมื่อปี พ.ศ. 2462 ไว้ว่า :

“....นอกเหตุการณ์ภายใน ยังมีเหตุการณ์ภายนอก ซึ่งเข้าช่วยทำให้ราษฎรเสีย คือฝ่ายโทษต่างๆที่มากับอารยธรรมของชาวตะวันตก การค้าขายไปมาติดต่อดังหนังสือ ภาพยนตร์เหล่านี้ เป็นโรงเรียนที่ปฏิเสธไม่ได้

⁸ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2367-2384 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ หน้า 370

คุณหมันต์ โทษอนันต์...

“...เมื่อสถานะแห่งชาติ คือคนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ย่อมมีกำลังที่จะแข่งขันต่อสู้กับชาติอื่นๆ ได้ในทุกวิถีอาชีพ การกสิกรรม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของเรา (และยิ่งตกมา สมัยนี้ยิ่งสำคัญยิ่งขึ้น เพราะเชื่อกันว่า เสร็จสงครามอาวุธ แล้วจะต้องถึงสงครามอิคอนอมิกส์) ถึงจะแก้ไขและจัด ช่วยเหลือทางอื่นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นปานใด ก็จะไม่เพิกเฉยเลย การศึกษาทางกสิกรรมเสียไม่ได้ จึงจำเป็นต้องหัดคนให้มีความรู้ทางกสิกรรม และให้รักกสิกรรมไปแต่เล็กด้วย...”⁹

และช่วงที่ 3 อีก 79 ปีต่อมาถึงวันนี้ เราได้รับฟังประโยชน์ ประวัติศาสตร์ร่วมสมัยจาก ดร.อัมมาร สยามวาลา นักเศรษฐศาสตร์ ชั้นแนวหน้า ดังนี้ :

“...ประเด็นอยู่ที่นักลงทุนต่างประเทศ เพราะปัญหาของเรา อยู่ในมือต่างชาติ ตอนนี้ เราก็คงได้แต่ภาวนา และพนมมือ รอฝรั่งอย่างเดียว...”¹⁰

รวมทั้งนักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำอีกท่านหนึ่งได้แสดงความรู้สึกถึง ปมปัญหาการเรียนรู้ไว้อย่างน่าสนใจในช่วงเวลาเดียวกันว่า :

“ผมยอมรับว่า สภาพที่กำลังเกิดขึ้นในเมืองไทย และ โลกขณะนี้ไม่เคยปรากฏในตำราเศรษฐศาสตร์ฉบับไหน

“เมื่อพายุเศรษฐกิจเริ่มโหมกระหน่ำอเมริกาและยุโรป การรวมตัวของชาติใหญ่ๆ จำนวนหนึ่ง จะช่วยให้โลกฟื้น

⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.6 ศ 1/1 รายงานประชุมอุปราชาและสมุหเทพากิบาล พ.ศ. 2462 ชัดเจนได้ของเดิม

¹⁰ ไทยโพสต์ 16 สิงหาคม 2541

หายนะภัยจากเศรษฐกิจพังพาบได้หรือไม่ ยังน่าสงสัย เพราะทุกประเทศก็เห็นแก่ตัวด้วยกันทั้งนั้น นี่คือเหตุแห่งความหายนะ

✱ “ในหลวงของเรา รู้ก่อนด้วยธรรมชาติของพระองค์เอง การพึ่งพาตนเอง การยืนหยัดด้วยลำแข้งตนเองออกมาในรูปแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง แล้วรู้จักขยัน ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักเก็บหอมรอมริบ” ไม่ใช่คำสั่งของพระองค์ แต่เป็นความจริง “โลกนี้จะออกหัวหรือออกก้อย ยังไม่มีใครรู้ หากสภาพเศรษฐกิจขณะนี้ อยู่ในภาวะตึบตัน”¹¹

เสียงสะท้อนจากประวัติศาสตร์และร่วมสมัยที่อ้างถึง เป็นคำอธิบายอยู่ในตัวเองไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขยายความเพิ่มเติมอะไรอีก แต่สำหรับเราท่านทั้งหลายที่กำลังขบคิดหาความกระจ่างในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ในฐานะหลักการทางเลือก คำถามที่มีตามมาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ก็คือว่า อะไรเกิดขึ้นกับ “ระบบ” ผู้นำของสังคมไทยเรา ? ขอเน้นคำว่า “ระบบ” เป็นพิเศษในที่นี้ ไม่ใช่เพื่อจะยกระบบขึ้นเหนือคน หามิได้เลย จริงอยู่ ความคิดและการกระทำทั้งหลายทั้งปวง ก็ล้วนมีมาจากตัวคนนี่เอง และคนก็ไม่อาจปิดความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนไปได้อย่างแน่นอน แต่ทว่า ในการวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยที่มาของปัญหาต่างๆ ของบ้านเมือง เราจำเป็นต้องคิดให้กว้างไกลออกไปจากเรื่องของตัวบุคคล ซึ่งเป็นเพียงภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ของระบบวิถีคิด หรือที่เรียกว่า

¹¹ ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา *มติชนสุดสัปดาห์* 22 กันยายน 2541 ปีที่ 18 ฉบับที่ 944 หน้า 98

กระบวนการทัศน์ ของยุคหนึ่ง สมัยหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวกำกับกรอบจำกัดความคิดและการกระทำของเรา มิฉะนั้นแล้ว ชีวิตสังคมก็จะจมปลักอยู่แต่ในวังวนของการหาแพะรับบาปซ้ำตอดกันไปมาไม่มีที่สิ้นสุด คงเป็นสังคมไร้เดียงสา ดังเช่นที่สังคมไทยเรากำลังเป็นอยู่ในทุกวันนี้

จุดเปลี่ยนทางความคิดเบี่ยงเบนออกไปจากหลักการสังคมที่พร่ำเตือนให้เรารู้จักเรียนรู้อย่างสุขุมรอบคอบจากอรรถธรรมตะวันตกและพัฒนาตนเองไปในแนวทางที่ “ฉันทะแห่งชาติ คือ คนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้น” เพื่อแข่งขันต่อสู้กับชาติอื่นๆ ในสงครามเศรษฐกิจพอจะประมวลความได้จากพัฒนาการหลังถึงพุทธกาลปี 2500 ดังนี้ :

- พ.ศ. 2498 ปลายสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ธนาคารโลกส่งคณะผู้แทนมาสำรวจเศรษฐกิจไทยและเสนอแนะนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาใหม่ คือ สร้างอุตสาหกรรม ลดบทบาททางเศรษฐกิจของรัฐและส่งเสริมการลงทุนและประกอบการของเอกชน

- พ.ศ. 2501 กลุ่มอำนาจจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กระทำรัฐประหารสถาปนา “ระบอบปฏิวัติ” ระดมนักวิชาการสาขาต่างๆ มาช่วยงานของชาติ ประกาศคำนิยม “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” และเปิดฉากปฏิบัติการแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตามคำเสนอแนะของธนาคารโลก ซึ่งมีสาระสำคัญ เป็นการลอกเลียนผลิตซ้ำแนวทางสร้างอุตสาหกรรมตามแบบฉบับที่เคยเป็นมาในประวัติศาสตร์ปฏิวัติอุตสาหกรรมของตะวันตก กล่าวคือ แบ่งแยกและแปลกแยกอุตสาหกรรมเมืองกับเกษตรชนบทออกจากกัน พร้อมทั้งจุดริตทรัพยากรส่วนเกินจากภาคเกษตรชนบท

- พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ซึ่งโดยสาระสะท้อนถึงการขยายตัวของพลังอำนาจกลุ่มทุนและชนชั้นกลางในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม และซึ่งอีก 20 ปีต่อมา จะได้มีบทบาทเป็น

แกนกำลังสำคัญในขบวนการ “ปฏิรูปการเมือง” ช่วงปลายทศวรรษ 2530

12

- พ.ศ. 2523 เริ่มศักราชของ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” กลุ่มทุนธุรกิจการเงิน และนักบริหารมืออาชีพ เข้ามีบทบาทร่วมในรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ “ดรีมทีมเศรษฐกิจ” นำโดย นายบุญชู โรจนเสถียร นายธนาคารในฐานะรองนายกรัฐมนตรี ผู้ได้สมญาว่า “ชาร์เศรษฐกิจ” และ ดร.อำนวยการ วิวรรณ นักเศรษฐศาสตร์อดีตที่ปรึกษาเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ประกาศตั้งสมญาประเทศไทยเป็น “บรรมชัทยรวมไทย” (Thailand Inc.) ตามแบบฉบับที่เรียกงานประเทศญี่ปุ่น พร้อมทั้งประกาศณรงคันโยบายเปิดประตูต้อนรับการหลั้ไหลเข้าของทุนบรรมชัทยข้ามชาติทั้งหลาย โดยอาศัยแรงจูงใจแรงงานราคาถูกและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ¹³

¹² Saneh Chamarik, “Question of Stability and Security in Thailand, M. Rajaratnam and Lim So Jean. ed., *Trends in Thailand*, Singapore University Press, 1973 หน้า 87-96 และ เสน่ห์ จามริก : “การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาการ” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม 2517 หน้า 160-180

¹³ จากการสัมภาษณ์ของนายบุญชู โรจนเสถียร ในฐานะรองนายกรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2523 :
ถาม : บรรมชัทยข้ามชาติแสดงความสนใจในนโยบาย (เรื่องบรรมชัทยรวมไทย) ที่ผ่านมาได้ประกาศออกไปแล้วบ้างหรือไม่?

ตอบ : ผมได้อันว่าพวกเขากำลังจะมากัน ผมต้องการจะปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานฝ่ายเอกชนอย่างรีบด่วน เนื่องจากกรุงเทพฯ ยังไม่เป็นที่บรรมชัทยข้ามชาติต้องการจะเข้ามาทำธุรกิจฮ่องกง ก็เป็นที่แออัดและแพงเกินไป กรุงเทพฯ อาจจะแทนที่ฮ่องกงได้ ถ้าสามารถขยายโครงสร้างพื้นฐานขึ้น

ถาม : ดั้งนั้น ท่านคงจะพยายามฉายโอกาสจากแนวโน้มในหมู่บริษัทต่างชาติที่ต้องการใช้แรงงานและกำลังผละจากแหล่งที่ค่าล่งทุนสูง เช่น ไต้หวัน เกาหลีใต้ ฮ่องกง และสิงคโปร์มายังแหล่งค่าล่งทุนต่ำ ไช้หรือไม่?

ตอบ : ถูกต้อง

แนวความคิดนี้ได้รับการยืนยันจาก ดร.อำนวยการ วิวรรณ ในสมัยนั้น ทำนองเดียวกันว่า :

“เรากำลังส่งเสริมการสร้างอุตสาหกรรม เพื่อการส่งออกมานานแล้ว..เป็นนโยบายที่สอดคล้องกับความเชื่อของเราที่ว่า นี่ก็คือวิธีที่เราจะคังวางแผนโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของเรา..(และ) หาช่องทางการล่งทุนใหม่ ๆ สำหรับอุตสาหกรรมส่งออก ซึ่งเป็นคังานที่เรามัซ้อได้เปรียบเป็นต้นว่า ในเรื่องแรงงาน และทรัพยากรธรรมชาติ”

คัดแปลจาก *Far Eastern Economic Review*, May 23-29, 1980 หน้า 42 และ 46 เลขถัลล่งเชิงอรณหมายเลข 45 ใน เสน่ห์ จามริก : “ปัญหาการพัฒนาในสภาพการเมืองไทย” สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหาโครงการจัดพิมพ์คบไฟ พ.ศ. 2537 หน้า 437

- พ.ศ. 2531-2534 รัฐบาล “ประชาธิปไตยเต็มใบ” ของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เปิดฉากเวทีการเมืองเงินตรา และประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า ราคาที่ดินพุ่งสูงขึ้นจากการกว้านซื้อเก็งกำไร ถือกันว่าเป็นเรื่องดี เพราะช่วยให้คนไทย รวมทั้งชาวไร่ชาวนาร่ำรวยเงินทองขึ้น

- พ.ศ. 2535 - รัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน - ชวน หลีกภัย - บรรหาร ศิลปอาชา - พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ - ชวน หลีกภัย เป็นช่วงของการเปิดเสรีทางการค้าและการเงินวิเทศธนกิจ เศรษฐกิจฟองสบู่แตก สถาบันการเงินล่มสลาย ประเทศชาติหนี้สินล้นพ้นตัว และตกอยู่ภายใต้อำนาจการกำกับควบคุมของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ ไอ.เอ็ม.เอฟ. ในนามของโครงการช่วยเหลือเงินกู้ และ “วิชาการ”

ทั้งหมดรวม 40 ปีเต็มๆ ของประวัติศาสตร์ความเบี่ยงเบนทางความคิดและหลักการสังคมนิยมธรรม ซึ่งสรุปลงเอยด้วย วิกฤตความสูญเสียอหิปไตยทางเศรษฐกิจการเงินของทศวรรษ 2540 ขณะนี้ และยังไม่อาจคาดหมายทำนายอะไรได้ถึงชะตาความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทยทั้งชาติ

ในช่วงหลังสุดนี้ ปรากฏการณ์เศรษฐกิจการเมือง ที่จะเวียนไม่กล่าวถึงเสียมิได้ ก็คือ ขบวนการเคลื่อนไหว “ปฏิรูปการเมือง” รณรงค์ต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง และการทุจริตคอร์ปชั่นในวงการธุรกิจการเมืองและราชการ และในขณะเดียวกัน เรียกร้องให้ได้คนดี

นักบริหารมืออาชีพขึ้นเสวยอำนาจการเมือง เพื่อกำกับดูแลความเป็นไปทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ในยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งหมดลงเอยด้วย การสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 2540 พร้อมด้วย มาตรา 87 อันโดดเด่นบัญญัติกำหนดบทบาทหน้าที่ของรัฐให้ต้องส่งเสริมสนับสนุนระบบ “เศรษฐกิจแบบเสรี โดยอาศัยกลไกตลาด”

การเชิดชูบูชาเศรษฐกิจตลาดเสรี ถึงขั้นยกขึ้นตราไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กับผลกระทบที่เศรษฐกิจการเมืองไทยของเราต้องถึงกับสยบหมอบราบคาบแก้วอยู่ในเวลานี้ นับเป็นบทสรุปที่จะต้องคิดใคร่ครวญกันให้มากๆ หาไม่แล้ว เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ก็จะเป็นเพียงความใฝ่ฝันอันเลื่อนลอย ประเด็นไม่ใช่จะมาใช้โวหารการทูตถกเถียงกันถึงว่า เรื่องของทุนนิยม ธุรกิจ ตลาดดีหรือไม่ดี เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในหลักการ ดังที่ได้เกริ่นไว้ตั้งแต่ตอนต้นของการนำเสนอนี้แล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการสังคมโดยธรรมชาติ ไม่มีใครจะไปฝืนหรือปฏิเสธได้ แต่ประเด็นจริงๆ อยู่ที่ว่า เราในฐานะคนไทยผู้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตสังคมไทย ซึ่งตกเป็นฝ่าย “โลกาภิวัตน์” ได้เรียนรู้และเข้าใจในเนื้อหาธาตุแท้ของสิ่งที่เรียกขานกันว่า “เศรษฐกิจตลาดเสรี” เพียงใด

ตรงนี้เองที่ความหมาย วุฒิปากะ และอัจฉริยภาพของความเป็นรัฐบุรุษที่แท้จะปรากฏออกมาให้เห็นกัน หรือว่าจะมีความหมายเป็นเพียงอัจฉริยภาพและวิสัยทัศน์ของนักธุรกิจธรรมดาๆ ที่รู้จักฉวยโอกาสแสวงผลกำไรอะไรก็ได้ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต วุฒิปากะ และ

อัจฉริยภาพสองระดับนี้ แตกต่างห่างไกลกัน หากแต่ว่า ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ เรากำลังถูกมอมเมาทางความคิดให้เบี่ยงเบนเห็นไปว่าวิธีการและเป้าหมายทางธุรกิจเป็นคุณค่าประเสริฐเหนือสิ่งอื่นใดในโลก ! ความจริงแล้วเมื่อพิจารณาที่ย้อนไปในประวัติศาสตร์ก็จะเห็นได้โดยไมยากนักว่า ความตระหนักเรียนรู้ถึงพิษภัยของสงครามเศรษฐกิจภายใต้โลกาภิวัตน์นั้น ได้มีมานานแล้วกว่าศตวรรษครึ่งที่ผ่านมา ไม่ใช่เพียงจะเกิดพระเอกขี้มั่วขาวมาชูงูให้เห็นเป็นที่ตื่นตาตื่นใจอย่างที่มีักเข้าใจกัน¹⁴ จุดสำคัญที่จะต้องช่วยกันขบคิดตีประเด็นปัญหาให้แตกอยู่ตรงที่ว่า เราจะยึดถือหลักการและเกณฑ์คุณค่าอะไร แบบไหนเป็นบรรทัดฐานสำหรับการกำหนดหลักนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา

คำตอบที่เรียนรู้ได้จากระบบหรือความเป็นรัฐบุรุษในประวัติศาสตร์ชาติไทยของเรา ก็คือ “ให้เอาอย่างเขา แต่อย่านับถือเลื่อมใสไปทีเดียว” และยก “ถาณะแห่งชาติ คือ คนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ข้อมมีกำลังที่จะแข่งขันต่อสู้กับชาติอื่นๆ ได้ในทุกวิถีอาชีพ” แต่ทว่าภายใต้ระบบผู้นำและวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคเร่งรัดพัฒนาตลอดช่วง 40 ปีเศษ ที่ผ่านมา สังคมไทยต้องถูกชักนำให้ “โลกาภิวัตน์” เข้าสู่วิถีทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาเลียนแบบเจริญรอยตามโลกภายนอกอย่างเคร่งครัด ยิ่ง “ฝูงห่านที่บินตามกันไป” ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการสังคมนิยมแปรปลอมและแปรลกแยกเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรชนบท เมืองกับชนบท และชนส่วนน้อยกับชนส่วนมาก ยังความสูญเสียเอนกอนันต์ทั้งในด้านคุณค่าของคน และฐานทรัพยากรธรรมชาติ ดังเป็นที่รู้เห็นกันดีอยู่โดยทั่วไป แล้วในที่สุด “ถาณะแห่งชาติ” ก็เลื่อมลงไปเป็นลำดับ เศรษฐกิจไทยกลายเป็นเศรษฐกิจที่จำต้องสยบพึ่งพาพลังอำนาจภายนอกมาโดยตลอด เริ่มต้นด้วยการเข้าอยู่ภายใต้ร่มโครงการ

¹⁴ ตัวอย่างเช่น ซัยอัมมิด์ สุนทวนิช : “อนาคตของชาติอยู่ที่ความสามารถในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลง” ใน *บนสองฝั่งเจ้าพระยา* บริษัทผู้จัดการ จำกัด พ.ศ. 2534 หน้า 276-279

ช่วยเหลือผู้ประกอบการ เศรษฐกิจการเงิน การทหาร และวิชาการ จากสหรัฐอเมริกาในยุคของการต่อต้านคอมมิวนิสต์ แล้วก็ผันตัวออกไปผูกพันอยู่กับการพึ่งพาอาศัยปัจจัยการผลิตภายนอกเป็นหลัก ทั้งในด้านกำลังทุน เทคโนโลยี วัตถุดิบ รวมไปถึงกระทั่ง สิทธิพิเศษทางการตลาด โดยเฉพาะในยุคเริ่มตั้งแต่ต้นทศวรรษ พ.ศ. 2520 ของระบบ “ดรีมทีมเศรษฐกิจ” ประกาศลดฐานะประเทศชาติลงไปเป็นบริษัทธุรกิจขายแรงงานและทรัพยากรของชาติเพื่อแลกเปลี่ยนกับการนำเข้าของเงินทุนต่างชาติ และแล้วเส้นทางอันแบ่งแยกและแปลกแยกภายในชาติเช่นนี้ก็มาลงเอยด้วยการแปลงฐานะ เศรษฐกิจการเมืองของประเทศลงไปเป็นชเลตตกอยู่ภายใต้พันธะต้องเปิดประตูให้พลังทุนต่างชาติเข้ามาทำการครอบครอง ครอบงำชีวิต เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสัมมาอาชีวะของประชาชนคนไทยทุกระดับ¹⁵ ไม่เฉพาะแต่ภายในแวดวงของธุรกิจการเงินที่ล้มเหลว และพ่ายแพ้เท่านั้น คุไปแล้ว ไม่มีผิดอะไรกับกลยุทธ์ ม้าไม้โทรจัน

¹⁵ ตัวอย่างเช่นข้อสรุปจากรายการสนทนาทางโทรทัศน์ยูบีซี “แม่ไม่มีกับบริหาร” 19 ตุลาคม 2541 ช่วงเวลา 21.30 น. ระหว่างนายอัมรินทร์ คอมันตร์ นักธุรกิจ น.ส.ศรินยา ไชยสุด นักกฎหมาย และดร.ณรงค์ เพชรประเสริฐ นักเศรษฐศาสตร์ โดยนายโอภาส พรหมรัตน์พงศ์ ดำเนินรายการ สนทนากันถึงร่างกฎหมายการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ซึ่งเพิ่งจะผ่านสภาฯ วาระที่ 1 ไป เป็นขากยกเลิก ปว 281 และเปิดเสรีให้คนต่างชาติเข้ามาประกอบอาชีพธุรกิจที่เคยสงวนและคุ้มครองไว้สำหรับคนไทย เพื่อเป็นทางดึงดูดให้ต่างชาตินำเงินเข้ามาลงทุน การสนทนาได้ข้อสรุปร่วมกัน ก็คือจะยังคงเท่ากับธุรกิจหลายๆ ด้าน รวมทั้งอาชีพการทำให้ท่านทำสวนของคนไทยให้คนต่างชาติ ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความปลอดภัย หรือความมั่นคงของประเทศชาติ หรือมีผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี หัตถกรรมพื้นบ้าน หรือทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เพียงแต่รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องใช้อำนาจอนุญาตโดยอนุมัติของรัฐมนตรีเท่านั้น ครั้นนี้จะต้องหมายเหตุไว้ด้วยว่า การอนุญาตและอนุมัติของคณะรัฐมนตรี ในยุคการเมืองอำนาจเงินตราและการสูญเสียสภาพทางการเงินในปัจจุบันนี้ นับไม่ใช้เรื่องยากเย็นอะไรนัก

ในการอภิปราย ซึ่งสมาชิกหนึ่งสื่อพิมพ์แห่งประเทศไทย จัดเรื่อง “กฎธุรกิจ-กัมเบลนให้ต่างชาติ โกรได้ใครเสีย” เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2541 ถึงความเห็นในทางองเดียวกัน ตามถ้อยแถลงของ ดร.ฉันท คอมันตร์ ว่า

“การเปิดเสรีกิจการเวชภัณฑ์ (บีบีเอฟ) ถือเป็นกาขาดความรู้เท่าทันต่างชาติ ทำให้คนกู้เงินมาใช้ผิดประเภท ในที่สุดก็ล้มละลายและเน่ากันหมด จนถูกโจมตีว่าเงินบาท ฉะนั้นถือเป็นความโง่งงของไทยเองด้วยส่วนหนึ่ง จะโทษต่างชาติทั้งหมดไม่ได้ นอกจากการกู้เงินแล้ว รัฐบาลยัง συμβทกับต่างชาติเพื่อเปิดประมูลสิทธิทรัพย์สิน 56 ไฟแนนซ์ โดยตั้งองค์การเพื่อปฏิรูประบบสถาบันการเงิน (ปร.ส.) ขึ้นมา เป็นทางขายทรัพย์สินของคนไทยอย่างไม่มีค่า การประมูลในปีปฏิริย เปิดโอกาสให้ต่างด้าวมาซื้อสิทธิทรัพย์สิน จึงขอเรียกร้องให้ประชาชนช่วยกันจับตารอออก พ.ร.บ.ประกอบธุรกิจคนต่างด้าว (ปว281) เพราะจะทำให้คนไทยเสียสิทธิ

“เมื่อ พ.ร.บ. นี้เข้าสภา ให้ประชาชนช่วยจดชื่อ ส.ส.ที่ยกมือให้ พ.ร.บ. นี้ผ่าน เพื่อบันทึกไว้ว่า คนพวกนี้กำลังขยับเขย่งแผ่นดินไทยให้ต่างด้าว ถือเป็นผู้มีน้ำใจโหดเหี้ยม ผมจะไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนครุฑของหนังสือเดินทางเป็นสีเขียวและมีนกอินทรีอยู่ตรงกลาง”

มติชน 30 ตุลาคม 2541 หน้า 24

(Trojan horse) ในนิยายกรีกโบราณ ซึ่งถูกฝ่ายข้าศึกจับใส่ให้เข้ามาก่อการเผาทำลายภายในบ้านเมืองของตนเอง เพราะไม่ว่าการณ์จะเป็นอย่างไรก็ตาม ภายใต้ระบบผู้นำที่เป็นอยู่ ก็คงจะยังยึดถือเป็นความชอบธรรมที่จะคงยืนหยัดอยู่ในวิถีทางของกลไกตลาดเสรีตามแบบฉบับที่กำหนดและกำกับมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ภายนอกอยู่นั่นเอง !

2.2 โลกาภิวัตน์ทุนนิยม : เส้นทางสู่ “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ”

เมื่อเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 1995 คือสองสามปีมานี้เอง นายกอร์บาชอฟ อดีตผู้นำของอดีตสหภาพโซเวียต เป็นเจ้าภาพประชุมใหญ่ของบรรดาชนชั้นนำระดับหัวกะทิจากทั่วโลก มีทั้งนักการเมือง นักธุรกิจ และนักวิทยาศาสตร์ รวมประมาณ 500 คน ที่นครซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา ข้อเสนอจากผลการประชุมประวัติศาสตร์นี้ มีสาระสำคัญว่า ในอนาคตอันไม่ไกลนี้ โลกทุนนิยมจะพัฒนาประสิทธิภาพของระบบด้วยกลไกตลาดเสรีและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปจนถึงจุดที่เศรษฐกิจโลกจะต้องการกำลังคนเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น เพื่อให้ “ระบบ” ดำเนินไปได้ ส่วนที่เหลือนอกนั้นถึงร้อยละ 80 ก็เป็นอันว่าไม่เป็นที่ต้องการอีกต่อไป นี่คือจินตนาการอนาคตเศรษฐกิจโลกตามเกณฑ์คุณค่าที่เรียกว่า สูตร 20:80¹⁶

ที่ว่านี้ไม่ใช่เรื่องเพื่อฝันพูดคุยกันเล่นๆ แต่อย่างใด หากแต่เป็นการประเมินคาดการณ์จากกระแสแนวโน้มที่โลกาภิวัตน์

¹⁶ Hans-Peter Martin & Harald Schumann, *The Global Trap : Globalization & the Assault on Democracy and Prosperity*, translated by Patrick Camiller, London and New York, Zed Book Ltd., 1997 หน้า 1-5

กำลังเป็นไปในขณะนี้จริงๆ ตั้งแต่ช่วงคริสต์ทศวรรษ 1970 คือ เมื่อ 30 ปีเศษมาแล้ว เริ่มจากสหรัฐอเมริกาชิปด้นกินปลดปล่อยค่าเงินดอลลาร์ออกจากมาตราทองคำ ซึ่งนำไปสู่การปล่อยค่าเงินลอยตัวในแวดวงประเทศอุตสาหกรรม ผลก็คือ เกิดตลาดและนักค้าเงินตราสกุลต่างๆ ของโลก ซึ่งพัฒนาขึ้นเป็นตลาดทุนโลก (Capital Global Market) อย่างรวดเร็ว และในช่วงเวลาเดียวกัน กลุ่มบริษัทข้ามชาติทั้งหลายเติบโตใหญ่กล้าแข็งขึ้นด้วยการกระจุกตัวกันทำการขยายการลงทุน และอำนาจบริหารจัดการออกไปทั่วโลก โดยเฉพาะในทีๆ แรงงานและทรัพยากรธรรมชาติราคาถูก เพื่อลดต้นทุนการผลิต และการตลาด ซึ่ง “ดรีมทีม” มีอาชีพเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยเราสมัยเมื่อเกือบ 20 ปีมาแล้ว ก็ได้ขานรับอย่างลือโลกด้วยการประกาศลดธงสถานะเกียรติภูมิประเทศไทยลงไปเป็น “บริษัทรวมไทย” หรือ “Thailand Inc.” ดังกล่าวแล้ว การกระจุกพลังอำนาจของกลุ่มบริษัทข้ามชาติและตลาดเงินทุนโลกเป็นพัฒนาการสัมพันธ์เชื่อมโยงและขนานคู่เคียงกันตลอดมา จนถึงจุดเปลี่ยนสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980 ต่อมา กล่าวคือ การปฏิวัติทางเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ดาวเทียม และคอมพิวเตอร์ ด้านหนึ่ง กับอีกด้านหนึ่ง การพังทลายของกำแพงเบอร์ลินและจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ ในท่ามกลางบรรยากาศของความก้าวหน้ยิ่งใหญ่ทางเทคโนโลยี และปลอดจากคู่แข่งต่อสู้ทางอุดมการณ์และทางการเมืองในเวทีเศรษฐกิจการเมืองของโลกนี้เอง กระแสโลกาภิวัตน์โดยกลไกตลาด

เสรีภายใต้อำนาจควบคุมของตนเองได้ทวีความก้าวร้าวรุนแรง
ยิ่งๆ ขึ้นตามลำดับ การกระชุกตัวของพลังอำนาจบริษัทข้ามชาติ
รวมทั้งบรรดากองทุนรวม (Hedge funds) ทั้งหลาย ประกอบกับ
ขีดความสามารถทางเทคโนโลยีในการสื่อสารเคลื่อนย้ายเงินทุนและ
เงินตราระหว่างประเทศโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ยังผลให้ตลาดทุนโลก
อันประกอบด้วย กลุ่มบริษัทข้ามชาติ และนักค้าเงินเหล่านี้ สามารถ
ยึดครองผูกขาดกลไกตลาดได้อย่างเต็มภาคภูมิ และในประการสำคัญ
สามารถขึ้นครองอิทธิพลเหนือการควบคุมทางสังคมและการเมือง
และอธิปไตยของรัฐ แม้ในระบอบเสรีประชาธิปไตยของสังคม
ตะวันตกเอง ¹⁷

ในสภาวะโลกาภิวัตน์ยุคที่กำลังจะก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษ
ที่ 21 ตามที่บรรยายอย่างย่อที่สุดนี้ ผลสืบเนื่องจากเป้าหมาย
ของการแผ่ขยายพลังอำนาจของกลุ่มบริษัทข้ามชาติและกระแส
กดดันการเปิดเสรีทางการค้าการเงินที่วันนี้ อาจอธิบายได้เป็น 2 ระดับ
คือ ระดับหลักนโยบายรัฐ และระดับนโยบายเทคนิคบริหารธุรกิจ ซึ่ง
ล้วนเป็นเรื่องที่บรรดาประเทศฝ่าย “โลกาภิวัตน์” อย่างเช่นไทยเรา
จะต้องคิดใคร่ครวญให้จงหนัก นโยบายทั้ง 2 ระดับนี้ กำลังใช้เป็น
สูตรมาตรฐานสากลอยู่ในเวลานี้ แล้วก็จะเป็นที่นิยมในแวดวง
วิชาการและบริหารธุรกิจไทยดุจดั่งคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ ทำนองเดียว
กันกับตำหรับว่าด้วยเศรษฐกิจตลาดเสรีในแวดวงเศรษฐศาสตร์ไทย

¹⁷ Hans-Peter Martin & Harald Schumann แหล่งอ้างเดียวกัน เชิงอรรถหมายเลข 16 หน้า 46-48, 61, 196-226 และ 236

Richard C. Longworth, *Global Squeeze : The Coming Crisis for First-World Nations*, Contemporary Books, 1998 หน้า 46-49, 6 และ 63

แต่เราก็จะได้เห็นกันตรงนี้ว่า จริงๆ แล้ว มันเป็นเสรี หรือว่าอำนาจนิยมกันแน่! ผลกระทบระดับหลักนโยบายรัฐตามสูตรปฏิบัติสำหรับประเทศที่ตลาดทุนโลกเข้าไปถึง รวม 3 ประการ ซึ่งเราได้ยินได้ฟังจนคุ้นกันเป็นอย่างดีในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินคราวนี้ ได้แก่ (1) ยกเลิกการควบคุมของรัฐ (Deregulation) (2) ปลดปล่อยเสรีทางการค้าและการเงิน (Liberalization) และ (3) แปรรัฐวิสาหกิจให้เป็นของภาคเอกชน (Privatization)¹⁸ และเมื่อรวมกันเข้าแล้ว เป็นเป้าหมายที่เข้าใจได้ไม่ยาก ก็คือ เพื่อถ่ายโอนอำนาจรัฐให้แก่ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งโดยแท้จริงก็หมายถึงกลุ่มทุนข้ามชาติหรือตัวแทนนายหน้าทั้งไทยและเทศทั้งหลายนั่นเอง ทั้งนี้ ในนามของทฤษฎีประสิทธิภาพและการแข่งขันเสรี

และแล้วหลักนโยบายรัฐดังกล่าว ก็จะตามมาด้วยนโยบายเทคนิคบริหารธุรกิจ ซึ่งก็เป็นที่ยึดถือจุกจิกมึนงงสาทสาถเช่นกัน สรุปรวมอยู่ในคำวลีที่ว่า “ปฏิบัติการที่ดีที่สุด” (Best practice) นั่นก็คือ แนววิธีการทำธุรกิจอย่างประหยัดที่สุด มีประสิทธิภาพที่สุด และได้ผลกำไรสูงสุด ซึ่งก็ดูไม่ใช่ของแปลกประหลาดอันใด เพราะเป็นธรรมชาติของธุรกิจการค้าอยู่เองที่จะต้องบริหารจัดการให้ต้นทุนต่ำได้ผลผลิตสูงสุด และผลกำไรมากที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้ แต่ทว่าภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ยุคตลาดทุนโลก พร้อมด้วยเทคโนโลยีสื่อสารข้อมูลรวดเร็วกว้างไกล สามารถทรงอำนาจอิทธิพลยิ่งใหญ่

¹⁸ Hans-Peter Martin & Harald Schumann แหล่งอ้างอิงเดียวกัน เจียงจอร์ด หมายเลข 16 หน้า 8

เหนือทั้งรัฐบาลและพลังสังคมทั้งมวลดังกล่าวข้างต้น “ปฏิบัติการที่ดีที่สุด” จึงหมายความว่าไปถึงนโยบายและมาตรการลดต้นทุนเป็นหลักใหญ่ด้วยการปลดพนักงาน ลดอัตราค่าจ้าง และตัดทอนสวัสดิการต่างๆ พลังตลาดทุนโลกต่างพากันสอดส่ายเสาะหาแหล่งลงทุนที่พร้อมด้วยเงื่อนไขผลประโยชน์สำหรับตนเองและยึดเยียบทลงโทษต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่เช่นนี้เองเป็นระบบเสียจนได้ชื่อว่าเป็น “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” (predatory culture) ¹⁹

ในสภาวะการณ์โลกเช่นนี้ มีผู้ให้การวิเคราะห์ไว้อย่างน่าคิดซึ่งน่าจะช่วยให้เราได้พิจารณาหาคำครวญกันถึงสถานะและสภาพปัญหาของสังคมไทยได้ชัดเจนขึ้น ดังนี้ :

✧ “เศรษฐกิจโลกแบบนี้ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเกิดการประดิษฐ์คิดค้นตลอดเวลา มีการลดต้นทุนตลอดเวลา เกิดความยุ่งเหยิงตลอดเวลา มีการจ้างงานตลอดเวลา มีการปลดคนออกตลอดเวลา การเสี่ยงตลอดเวลาการเอาชนะตลอดเวลา การพ่ายแพ้สูญเสียตลอดเวลาไม่อาจมีสังคมใดจะสามารถดำรงอยู่ได้กับความไม่มั่นคง ไม่แน่นอนอย่างมากมายเช่นนี้ ทำนองเดียวกันกับที่ไม่อาจมีสังคมใดจะสามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากกระแสของการเปลี่ยนแปลง และความคิดใหม่ๆ อยู่เป็นนิจถ้าสหภาพโซเวียตล้มเหลวในการต่ออายุสังคม

¹⁹ Richard C. Longworth อังแก้ว เจริญธรรมหมายเลข 17 หน้า 50, 91, 109-110, 183 และ 250

อันเฉื่อยชาของคนด้วย การเปลี่ยนแปลงแล้วไซ้ร้ ปัญหา
 ทำทายสำหรับโลกที่หนึ่งก็เป็น ในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ
 (ปัญหาทำทาย) ที่จะต้องทำให้การเปลี่ยนแปลง
 ผ่อนคลายลง ที่จะต้องทำให้ความเป็นทราชของตลาดโลก
 เชื่องลงและยอมให้การเปลี่ยนแปลงได้เป็นไปได้
 ในขณะที่เดียวกับที่ให้หลักประกันอันเอื้อประโยชน์ต่อ
 ประชาชนผู้จะต้องดำรงชีวิตอยู่กับการเปลี่ยนแปลงนั้น”²⁰

X ในจังหวะย่างก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษใหม่ที่ 21 นี้ สังคม
 โลกกำลังต้องตกอยู่ภายใต้ “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” อันก้าวร้าวรุนแรง
 ยิ่งๆ ขึ้นไป ด้วยพลังทุนนิยม เทคโนโลยี และจินตนาการของระเบียบ
 เศรษฐกิจใหม่ตามสูตร 20:80 เป็นจินตนาการต่อเนื่องจากที่ได้ตั้งเิ่ม
 เอาไว้ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในชื่อว่า “ระเบียบเศรษฐกิจ
ระหว่างประเทศใหม่” (New International Economic Order)
 หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า “ระเบียบโลกใหม่” (New World Order)
 “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” จึงไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่อะไร หากเป็นผลตรรกะ
 อันพัฒนาขึ้นมาจากทฤษฎีวิชาการ ที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานความเป็น
 สัตว์เศรษฐกิจ (Homo economicus) ของคน การต่อสู้แข่งขัน
 แพ้ชนะและกิเลสการผลิดการบริโภคอันเป็นผลพวงตามมา ด้รับ
 การเชิดชูบูชาขึ้นเป็นคุณธรรมเพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่เรียกขานกันว่า
 “การจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ”

²⁰ แหล่งอ้างเดียวกัน เจริงอรรถหมายเลข 17 หน้า 250 เสนอได้เน้นโดยผู้เขียนเอง Hans-Peter Martin & Harald Schumann อ้างแล้ว เจริงอรรถหมายเลข 17 หน้า 229

ทั้งทฤษฎีวิชาการและผลลบร้ายแรงต่อชีวิตและสังคมเป็น
ที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์หาทางแก้ไขกันอย่างคึกคักและกว้างขวาง
แม้ภายในสังคมโลกตะวันตกเองดังที่อ้างถึง แต่ทว่าในประชาคม
วิชาการของไทยเรา โดยเฉพาะเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรง
ต่อการกำหนดวิถีการพัฒนาของบ้านเมืองคงได้แต่เสวยสุขภาคภูมิใจ
อยู่กับสถานะแห่งศาสตร์ของตนเทียบอันดับขั้นทัดเทียมกับวิทยา
ศาสตร์ฟิสิกส์ยุคนิวตัน ทั้งๆ ที่วิทยาการฟิสิกส์ในโลกตะวันตกเอง
ได้รุดหน้าไปถึงไหนๆ แล้วก็ตาม ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การศึกษา
วิจัยแบบวิทยาศาสตร์ โดยผู้ทำการศึกษาดังไม่นำเอาความรู้สึก
นึกคิดและค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยนั้น ไม่เป็นความจริง ดังนั้น
งานศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์รวมทั้งเศรษฐศาสตร์ จึงย่อมไม่อาจเป็น
กลางและปลอดจากค่านิยมแห่งกิเลสอำนาจและผลประโยชน์ของ
ตนเองไปได้²¹ ครั้นหันไปทางด้านแวดวงชนชั้นนำทางการเมืองเล่า
ก็ล้วนแต่ตกอยู่ในวังวนของการแข่งขันฉกฉวยโอกาสโลกาภิวัตน์
สร้างอำนาจความมั่งคั่งให้กับตนเองจนเป็นระบบที่ไม่อาจคาดหวัง
จะสร้างสรรค์อะไรได้ จนการเมืองไทยต้องกลายเป็นเวทีอำนาจเงินตรา
จนถึงในทุกวันนี้ แม้ในยุค “ปฏิรูปการเมือง” และ “รัฐธรรมนูญ

²¹ เสน่ห์ จามริก : “บทวิเคราะห์ว่าด้วยการศึกษากับปัญหาสถานะความรู้มนุษย์” ใน *ฐานคิด : สู่ทาง
เลือกใหม่ของสังคมไทย* อังแล้ว เชียงรอนหมายเลข 7 ตอนว่าด้วย “มนุษย์กับสถานะความรู้” หน้า
124-150

เกี่ยวกับสถานะความรู้เศรษฐศาสตร์ โปรดอ่านเขาข้อความอย่างละเอียดน่าสนใจ Harman E. Daly
and John B. Cobb Jr., ed., *For the Common Good : Redirecting the Economy toward
Community, the Environment, and a Sustainable Future*. Green Print, 1990, Part One :
Economics as an Academic Discipline. หน้า 25-117

เกี่ยวกับงานศึกษาวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ ก็มีผู้ตั้งข้อสังเกตน่าสนใจว่า :

“...นักเศรษฐศาสตร์จำนวนมากจำกัดการวิจัยของตนอย่างระมัดระวัง เพื่อให้ได้ผลลัพท์ที่ต้องการ
ประจักษ์พยานมากมายที่แสดงให้เห็นว่าการก้ำกึ่งที่ก่อความเสียหายร้ายแรง และความเสียหาย
นี้อาจมีน้ำหนักมากกว่าผลประโยชน์ที่ได้ ก่อให้เกิดวิกฤตทางศาสนาในหมู่ผู้เชื่อถือแก่กล้า
ในแผนวิชาเศรษฐศาสตร์ต่างๆ ของบรรดามหาวิทยาลัยอเมริกัน”

คัดแปลจาก Richard C. Longworth อังแล้ว เชียงรอนหมายเลข 17 หน้า 91

ฉบับประชาชน” แล้วในขณะเดียวกัน ก็ปล่อยให้ชะตาชีวิตของ บ้านเมืองและประชาชนคนไทยตกอยู่ในอ้อมอำนาจทางปัญญาความคิด และจินตนาการของเหล่าเทคโนโลยีโนแคเรตมืออาชีพทางเศรษฐกิจ ซึ่ง กิ่งเอาแต่วิ่งไล่กวดตามหลังชาติอื่นๆ เป็นสำคัญ ดังที่ประสบการณ์ 4 ทศวรรษเต็มๆ ที่ผ่านมาชี้ให้เห็น หรือว่าจะมีโครงการพัฒนา ความเป็นผู้นำทางการเมืองยุคโลกาภิวัตน์ขึ้นมาด้วยการชูวิสัยทัศน์ โลกให้ได้ชื่นชมบารมีกัน แต่แล้วก็ต้องชุกตัวอยู่ภายใต้ภาพมายา อันแปลกปลอม อย่างเช่นภาพลักษณ์อำนาจยิ่งใหญ่ของอดีต ประธานาธิบดี ซี ไอ เอ และนักธุรกิจใหญ่ๆ ซึ่งเป็นต้นตอของ “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” อันเป็นปมปัญหาที่เรากำลังพยายามแก้ไขกัน

3. เศรษฐกิจพอเพียงในฐานะหลักการองค์รวมและสากล

ทั้งหมดนี้ กล่าวคือ ทั้งมิติโลกาภิวัตน์และมิติโลกาภิวัตร์ ประกอบกันเป็นปัญหาท้าทายที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ ไม่ใช่ใน ฐานะเป็นส่วน หรือบริวารของโลกที่หนึ่ง หากแต่ในสถานะและ บทบาทของสังคมอันมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ เอกลักษณะของตนเองมายาวนาน “เศรษฐกิจพอเพียง” อันควรค่า แก่สถานะความเป็นหลักการสังคมจำเป็นต้องยื่นหยัดแสวงหาคำตอบ ปัญหาซึ่งโดยรากฐานเป็นปัญหาวิกฤตทางปัญญาความคิด ปรัชญา หรืออุดมการณ์สังคมไม่ใช่สูตรสำเร็จในสุญญากาศ หากแต่เป็น ผลของกระบวนการเรียนรู้ถึงเหตุปัจจัย อันอาจรวมเรียกว่าปัญหาของ ยุค และบนพื้นฐานของเหตุปัจจัยเช่นว่านี้เองที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิดค้นแสวงหาคำตอบ ในขณะเดียวกัน กระบวนการเรียนรู้และ

คิดค้นก็ยังต้องอาศัยฐานเกณฑ์คุณค่าบางอย่างบางประการที่จะต้อง
ทำความเข้าใจทั้งกับตนเองและต่อสังคม ในด้านของเหตุปัจจัย การ
นำเสนอนี้ได้พยายามทำความเข้าใจไปถึงภาพสะท้อนเป็นมาทาง
ประวัติศาสตร์และปมปัญหาสถานะทางปัญญาความคิดไว้อย่าง
รอบด้านได้ให้เห็นเป็นรูปธรรมพอสมควร ในอันที่จะมองไป
ในอนาคตข้างหน้าอย่างสร้างสรรค์ ทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโลก
ภายนอก แล้วเท่าที่กล่าวโยงไปถึงพฤติกรรมเป็นไปทางด้าน
ของกระแสโลกาภิวัตน์ ก็ไม่ได้หมายถึงที่จะเชิญชวนให้มามัวคิด
แต่กล่าวโทษปรักปรำพวคนายทุนต่างชาติ หรือว่าเลิกคบค้าสมาคม
กับโลกภายนอก หามิได้เลย นั่นต้องไม่ใช่เจตนาธรรมณ์หรือตรรกะ
ของหลักการ “เศรษฐกิจพอเพียง” อย่างแน่นอนในโลกของ
ความเป็นปฏิสัมพันธ์และสามารถเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ระหว่างกัน
ทั้งนี้บนพื้นฐานของการเคารพยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน
ในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในยามวิกฤตครั้งนี้ เรามักได้ยินได้ฟังกันอยู่เสมอถึงการ
แปลงวิกฤตให้เป็นโอกาส ซึ่งนับเป็นถ้อยคำและความคิดที่แยบคาย
ทีเดียว แต่ก็มีคำถามว่า โอกาสอะไรกัน ? และตรงนี้เองที่นัยความ
หมายความสำคัญของหลักการ “เศรษฐกิจพอเพียง” จะเป็นไป
อย่างไร แคลไหนดั้น ย่อมขึ้นอยู่กับใจที่เรานึกที่เราคิดเป็นรากฐาน
สำคัญ ดังหลักคำสอนพุทธธรรมที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า
มีใจเป็นใหญ่สำเร็จแล้วด้วยใจ” ^{๒๒} เราจะคิดถึง “เศรษฐกิจพอเพียง”
แต่เพียงในแง่ที่เป็นวิธีการหรือมาตรการแก้ไขเฉพาะหน้า

^{๒๒} ธรรมบท 25/15 อังคน สุชีพ ปุณฺณโกภาว : พระไตรปิฎกฉบับสารบัญชารวบรวม พ.ศ. 2528 หน้า 83

ชั่วคราวช่วยยามที่ค่าเงินตกต่ำ ธุรกิจการเงินล้มละลาย คนตกงาน รายได้ตกต่ำ ความยากจนยากไร้ บริการและสวัสดิการสังคมถูกตัดทอน ตลอดจนปัญหาสังคมอื่นๆ นานัปการที่มีตามมา แล้วก็รอคอยให้เศรษฐกิจการเงินฟื้นตัวกลับคืนมา อย่างเช่นที่กำลังตั้งความหวังกันอยู่ในขณะนี้ ซึ่งก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นไปได้ ดูจากที่บรรดามหาอำนาจอุตสาหกรรมกำลังจู่โจมพยายามหาทางแก้ไขกัน เพราะกลัวว่าวิกฤตที่กำลังลุกลามไปทั่วโลก จะกระทบกระเทือนไปถึงความอยู่รอดและดำรงคงอยู่ของระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีที่ตนและบรรดาสาวกกำกับดูแลอยู่ ส่วนจะฟื้นตัว เพื่อใคร หรือว่าจะยั่งยืนจริงจังหรือไม่ นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

หรือว่า เราจะตั้งจิตของเราให้นึกและคิดถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” ในระดับเป็นหลักการอันยั่งยืนของสังคม ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของการนำเสนอนี้ ดังที่ได้เกริ่นถึงอยู่โดยตลอด นั่นก็คือ “เศรษฐกิจพอเพียง” ในความหมายขอบข่ายที่เป็นหลักอุดมการณ์และเกณฑ์คุณค่าทางสังคม ในทำนองเดียวกันกับที่เราพูดกันถึง เสรีนิยม สังคมนิยม ประชาธิปไตย ฯลฯ โดยนัยนี้ “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงสื่อความหมายเป็นหลักการที่เป็นทั้งองค์รวม และสากล กล่าวคือ เป็นหลักอุดมการณ์คู่ขนานเป็นปฏิสัมพันธ์ไปด้วยกันกับทุนนิยมและเสรีประชาธิปไตยในวิถีพัฒนาการของสังคมโลกคริสต์ศตวรรษหน้า เป็นปัญหาท้าทายสำหรับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง “ที่จะต้องทำให้ความเป็นพระราชของตลาดโลกเชื่อถือลง” ในทำนองเดียวกับที่กำลังถกเถียงแสวงหาเส้นทางกันภายในแวดวงของสังคมโลกตะวันตกเอง ดังที่อ้างถึงข้างต้น

แน่นอน คงจะมีคำถามขึ้นมาว่า จะอาจหาญคิดไปถึงขั้นนั้นได้อย่างไรกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากแง่มุมอย่างสังคมไทยของเรา ซึ่งเป็นประเทศเล็กๆ เศรษฐกิจเล็กๆ และตกอยู่ในสถานะเป็นเพียงผู้รับ “โลกาภิวัตน์” ภายใต้กระแส “โลกาภิวัตน์” ของมหาอำนาจยิ่งใหญ่ คำตอบในขั้นนี้ ก็คือว่า ในท่ามกลางสงครามเศรษฐกิจที่เรา กำลังเห็นๆ กันอยู่บนพื้นผิวนี ในส่วนลึกแล้ว ก็คือ สงครามทางความคิดและอุดมการณ์ นั่นเอง ซึ่งสามารถเปลี่ยนโลกได้ดังที่ได้เห็นๆ กันมาในประวัติศาสตร์

หลังจากจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ล่มสลายลงไปในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 ดร.ฟรานซิส ฟูกูยามา นักวิชาการประจำบริษัท แรนต์ (Rand Corporation) ได้เขียนหนังสือชิ้นเล่มหนึ่งให้ชื่อว่า การสิ้นสุดของประวัติศาสตร์และมนุษย์คนสุดท้าย มีใจความสำคัญว่า การล่มสลายของจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ มีความหมายเท่ากับ เป็นชัยชนะของอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตย และทุนนิยม และเพราะฉะนั้น จึงเป็นอันสิ้นสุดของประวัติศาสตร์ พร้อมทั้งการต่อสู้ขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ ²³ หนังสือเล่มนี้และความคิดความเข้าใจง่าย ๆ ดังกล่าว ได้รับการแซ่ซ้องสาธุการกันอย่างกว้างขวาง แต่แล้วก็มีเสียงแห่งธรรมะเตือนสติมาจากสันตปาปา จอห์น พอล ที่ 2 อีกเช่นกันว่า :

“เราได้เห็นมาแล้วว่า เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ที่จะกล่าวว่า ความพ่ายแพ้ของสิ่งที่เรียกว่า “สังคมนิยมที่แท้”

²³ Francis Fukuyama, *The End of History And The Last Man*, Penguin Books, 1992

จะทำให้ระบบทุนนิยม เป็นต้นแบบเดียวเท่านั้น ที่คงเหลืออยู่สำหรับการจัดระเบียบองค์การเศรษฐกิจ มันเป็นความจำเป็นที่จะต้องสลายเครื่องกีดกัน และการผูกขาดทั้งหลายซึ่งทิ้งให้หลายต่อหลายประเทศต้องตกอยู่ชายขอบของการพัฒนา และ (เป็นความจำเป็น) ที่จะต้องอำนวยความสะดวกเสริมให้คนและชาติทั้งปวง ได้มีสถานะปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยให้พวกเขาเหล่านั้น “ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา”²⁴

จะโดยบังเอิญหรืออย่างไรก็ตาม ทศนวิสัย ที่มองเห็นคุณค่าศักยภาพของคนจากคำวลีทั้งสอง คือ “คนและชาติทั้งปวง” กับ “สถานะแห่งชาติคือคนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้น” ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เมื่อ 79 ปีก่อน ต่างสื่อความหมายตรงและคล้องจองกัน แม้ว่าจะมาจากต่างแหล่งวัฒนธรรมกัน แสดงถึงสัญจรธรรมความจริงในข้อที่ว่า เรื่องของอุดมการณ์มนุษยนิยมนั้น เป็นคุณสมบัติที่สถิตย์อยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นในโลกตะวันตกหรือตะวันออก เหนือหรือใต้ ในประการสำคัญเป็นเครื่องยืนยันถึงความจริงอีกข้อหนึ่งว่า สงครามทางความคิดของมนุษย์จะไม่มีวันสิ้นสุดอย่างที่ ดร.ฟูกูยามา และใครต่อใครพยายามอ้างเอาไว้ตราบเท่าที่ การเบียดเบียนยังคงดำรงอยู่ภายใต้โลกาภิวัตน์/โลกาภิวัตน์ อย่างในทุกวันนี้

การเบียดเบียนในหมู่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คงจะไม่อาจจัดให้หมดสิ้นไปได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่การเบียดเบียนเชิงโครงสร้าง คงจะไม่ลุลกลามรุนแรงเข้ามาสู่สังคมวัฒนธรรมไทยของเราจนถึงขั้น

²⁴ คัดแปลจาก Pope John Paul II อ้างแล้วเชิงอรรถหมายเลข 3 หน้า 69 เล่าได้เน้นโดยผู้เขียนเอง

ต้องสูญเสียอิสรภาพอย่างที่กำลังประสบกันอยู่ในขณะนี้ ถ้า ประชาคมวิชาการปัญญาชนไทยไม่ตกอยู่ภายใต้มนต์อำนาจ ครอบงำของกิเลสและอวิชชาถึง 4 ทศวรรษของยุคเร่งรัดพัฒนาที่ ผ่านมา ภายใต้สภาวะทางจิตใจและปัญญาเช่นนี้ และในบริบท “โลกานุวัตร” ของสังคมไทย องค์กรวิชาความรู้ทั้งหลายทั้งปวง ภายใต้ระบบการศึกษา “สมัยใหม่” ซึ่งร่ำเรียนฝึกฝนกันมาอย่างเข้ม ข้นในนามของ “ศาสตร์” นั้น โดยเนื้อแท้แล้ว ก็คือ ศาสตร์บริวาร นั้นเอง ความพยายามปฏิรูปสังคมไทยที่กำลังกล่าวขวัญถึงกันอยู่ อย่างกว้างขวางในขณะนี้ ย่อมไม่อาจบังเกิดผลสร้างสรรค์อะไรนัก ต่อประชาชนคนไทยส่วนใหญ่จริงๆ ถ้าขาดเสียซึ่งความตระหนัก ยอมรับถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกัน ในสิ่งที่ ดร.เกษียร เตชะพีระ เรียกว่า “กระบวนการเล็กรู้ทางสังคม” (the social unlearning process) ²⁵ ไม่ใช่ปิดหูปิดตา ไม่ยอมรับรู้ ความคิดและความเป็นไปของโลกภายนอก แต่จำเป็นต้องเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจและคิดหาทางเลือกที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ ดังที่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้เคยทรงชัก เอาไว้ให้เป็นคติธรรมเมื่อ 157 ปีก่อน

ในประการสำคัญ ทั้งกระบวนการเล็กรู้และกระบวนการ ปฏิรูปทางสังคมซึ่งโดยธรรมชาติย่อมมีความซับซ้อนและมิติ หลากหลาย จำเป็นต้องอาศัยหลักการนำที่จะเชื่อมโยงประสานมิติ

²⁵ เกษียร เตชะพีระ : “กระบวนการเล็กรู้แนวคิดหลักของการเมืองไทย” และ “อุปสรรคของกระบวนการ เล็กรู้” ในคอลัมน์ “จารึกร่วมสมัย” *สยามปริทัศน์* 7 และ 14 กันยายน 2537 ตามลำดับ

ต่างๆ ของสังคมให้เกิดปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นบูรณาการ
 หลักการเศรษฐกิจพอเพียงให้ความหมายเป็นหลักการนำที่วันนี้ ไม่ใช่
 เป็นเพียงหนึ่งในหลายๆ รายการแบบเมนูอาหารที่จะแจกจ่ายแยกย้าย
 กันไปปรุงรสเอาตามความซ้ำของของแต่ละคน แต่ละฝ่ายอย่างที่มี
 การเสือกัน เป็นเรื่องจริงที่ว่า มิติด้านต่างๆ ของกระบวนการปฏิรูป
 จะต้อง “มีความเชื่อมโยงกันโดยมีการสร้างคุณค่าและจิตสำนึกเป็น
 แกนกลาง”²⁶ แต่เรื่องของคุณค่าและจิตสำนึกก็ไม่อาจจะปล่อยให้
 เป็นภาพลักษณ์นามธรรมลอยๆ สุดแต่จะตีความกันไปตามพื้นฐาน
 รสนิยมของแต่ละคน สิ่งที่เราต้องการในยามนี้ ก็คือ คุณค่าและ
 จิตสำนึกบนพื้นฐานของหลักการสังคม อันเป็นรูปธรรมเพียงพอ
 ที่ผู้คนส่วนต่างๆ ของสังคมสามารถสัมผัสสำนึกร่วมกัน และเดิน
 ไปในวิถีทางที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน แม้จะอยู่ในสถานะและบทบาท
 หน้าที่แตกต่างกันออกไป หลักการเศรษฐกิจพอเพียง
 สามารถทำหน้าที่เป็นหลักการนำ ตอบสนองความสำคัญจำเป็นที่
 จะต้องสร้างคุณค่าและจิตสำนึกเช่นว่านี้ เพราะคุณธรรมข้อนี้ก็คือ
 คุณสมบัติอันแนบเนื่องอยู่ในหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง
 ดังจะได้ขยายความต่อไป รวมทั้งยังอาจทำหน้าที่เป็นภูมิคุ้มกันสกัดกั้น
 อวิชชาอันเกิดแต่ “ศาสตร์บริวาร” ซึ่งยังจะคงอยู่กับสังคมไทยเรา
 ต่อไปอีกเป็นเวลานาน

ถึงจุดนี้ เราคงพอจะได้เห็นถึงคุณค่าและขอบข่ายความหมาย

²⁶ ประเวศ วะสี : “ระเบียบวาระแห่งชาติ : ปฏิรูปสังคมไทย” มติชนสุดสัปดาห์ 21 กรกฎาคม 2541
 ปีที่ 18 ฉบับที่ 935 หน้า 16-17

ของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ในฐานะหลักการ
สังคมอันเป็นองค์รวมในแง่ที่ท่าบทบาทหน้าที่หลักนำในกระบวนการ
เปลี่ยนกระบวนการทัศน์เพื่อการปฏิรูปสังคม กับทั้งเป็นสากลในแง่ของ
การตอบสนองความจำเป็นร่วมกันของทั้งโลก “ที่จะต้องทำให้
ความเป็นพระราชของตลาดโลกเชื่องลง” อันจะพึงเป็นแรงบันดาลใจ
ใจร่วมกันทั้งจากภายในของสังคมตะวันตกเองซึ่งเป็นต้นตอของ
ปัญหา และสำหรับสังคมนอกตะวันตกอย่างเช่นไทยเราผู้ตกอยู่
ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของ “ลัทธิทุนนิยมชนิดสุดขั้ว” โดยนัยนี้
“เศรษฐกิจพอเพียง” จึงเป็นหลักการและอุดมการณ์ไร้พรมแดน
ทำนองเดียวกันกับที่เสรีนิยมและประชาธิปไตยเป็นกระแสอุดมการณ์
ไร้พรมแดน และทั้งหมดประกอบกันเป็นกระแสปฏิสัมพันธ์ทาง
ความคิดกระตุ้นให้ประชาคมโลกได้เกิด **จิตสำนึกใหม่ กระบวน
ทัศน์ใหม่ และวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ จากยุคเสื่อมหลังปฏิวัติ
อุตสาหกรรม** เมื่อสองศตวรรษครั้งที่แล้วมา ในฐานะเช่นนั้น
หลักการเศรษฐกิจพอเพียงควรที่จะสามารถนำเสนอทัศนวิสัยและ
เกณฑ์คุณค่า เพื่อเป็นแนวปฏิบัติสำหรับดำเนินวิถีชีวิตสังคมโลก
ที่กำลังจะก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้

ในช่วงที่จักรวรรดิคอมมิวนิสต์นานาชาติกำลังจะถึงกาล
อวสาน ตอนปลายๆ คริสต์ทศวรรษ 1980 และมีผู้คนอย่างเช่น
ดร.ฟรานซิส ฟูกยามา พวกกันมองว่า เป็นชัยชนะของโลกฝ่ายทุน
นิยมดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ได้มีวรรณกรรมวิชาการปรากฏออกมาบ้าง
เหมือนกันที่เล็งเห็นถึงแนวโน้มก่อนข้างแน่ชัดที่จะเกิดการล่มสลาย

ทางเศรษฐกิจการเงินทั่วโลกก่อนที่คริสต์ศตวรรษนี้จะสิ้นสุด ทั้งนี้ด้วยเหตุผล เหตุปัจจัยอันแนบเนื่องอยู่ที่ตัว “ระบบ” และกระบวนการภายในวงจรของทุนนิยมเอง ซึ่งก็ตรงกับอาการสำแดงของวิกฤตเศรษฐกิจการเงินที่กำลังเกิดขึ้นจริงๆ ในขณะนี้อย่างไม่ผิดเพี้ยน นับเป็นพยากรณ์กระแสเหตุการณ์ที่แม่นยำอย่างน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ประเด็นปัญหาอยู่ที่ จะต้องพยายามหาทางป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้น และในการนี้ นอกจากมาตรการฉุกเฉินรีบด่วนเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าแล้ว เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องคิดอ่านแสวงหา**หลักการเศรษฐกิจใหม่** และปรับเปลี่ยน**ทิศทางของการพัฒนาและแนวความคิดทางเศรษฐกิจเสียใหม่**ด้วย²⁷ เหตุผลที่ทำให้สามารถมองเห็นไปถึงเช่นนั้นได้อย่างค่อนข้างปลอดภัย เป็นประเด็นน่าสนใจควรแก่การเรียนรู้จากถ้อยคำของเจมส์ โรเบิร์ตสัน นักเขียนอิสระผู้แต่งหนังสือที่ใช้อ้างอิงในที่นี้ ดังนี้ :

“...ต้องยอมรับว่า ยุคสมัยของ “ความมั่งคั่งแห่งชาติ” ได้ผ่านพ้นไปแล้ว และพึงต้องปฏิบัติต่อเศรษฐกิจคริสต์ศตวรรษที่ 21 ในฐานะที่เป็นเศรษฐกิจหลายระดับของโลกเดียวกัน
“ในช่วงสองสามปีหลังมานี้ (กล่าวคือ ช่วงกลางๆ

²⁷ James Robertson, *Future Wealth : A New Economics for the 21st Century*, London, Cassell Publishers Ltd., 1990 หน้า 132-134

ทั้งนี้ ในขณะที่ในวงการวิจัยชั้นนำทางเศรษฐศาสตร์ของไทยพากันยึดปรีดาชื่นชมอยู่กับตัวเลขอัตราเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมแห่งชาติ และกับปริมาณการไหลบ่าของเงินทุนต่างชาติ! เท่านั้นไม่พอ ยังจะได้รับการไว้วางใจมอบหมายให้ทำการศึกษาดูแลวางแผนเศรษฐกิจมหภาคอันเป็นส่วนหนึ่งของ “ระเบียบวาระแห่งชาติ : ปฏิรูปสังคมไทย” อีกด้วย (ประเวศ วะสี อ้างแล้วเชิงอรรถหมายเลข 26)

คริสต์ศตวรรษ 1980 – ผู้เขียน) มีประชาชนเป็นจำนวนมากขึ้นในหลายๆ ประเทศได้เข้าร่วมในความพยายามนี้ ในอันที่จะแปรเปลี่ยนชีวิตและความคิดทางเศรษฐกิจ หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นมาเพื่อเขาเหล่านี้ และเพื่อประชาชนอีกจำนวนมากมายซึ่งพากันยอมรับถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระเบียบเศรษฐกิจคริสต์ศตวรรษที่ 21 ใหม่ เพื่อประชาชนและโลกมนุษย์..”²⁸

จุดน่าสนใจอยู่ตรงที่สำนึกของคนของประชาชนนี้เอง ที่เป็นเครื่องชี้ว่าวิสัยทัศน์นี้สามารถมองเห็นถึงอดีต – ปัจจุบัน เพื่อฉายภาพชีวิตและสังคมมนุษย์อย่างสร้างสรรค์ต่อชีวิตและสังคมออกไปในอนาคตอันยาวไกล ไม่ใช่ตัวเลขและผลงานวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ของ “นักเศรษฐศาสตร์ : คนเลือดเย็นฯ” ดังเช่นที่นักเศรษฐศาสตร์ไทยตั้งฉายาของตนเอง (เชิงอรรถหมายเลข 2 และ 5) อย่างแน่นอน

จะอย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากปัญหาความถูกต้องผิดพลาดของการพยากรณ์เศรษฐกิจแล้ว จุดสำคัญจริงๆ อยู่ตรงที่ประเด็นของเกณฑ์คุณค่าเกี่ยวกับคนและโลกของธรรมชาติซึ่งอยู่กับตัวเราชีวิตของเราเอง ซึ่งประกอบกันเป็น “เศรษฐกิจ” ที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นแต่เพียง “ระบบ” เงินตราหรือกลไกการผลิตการส่งออกอย่างที่สำคัญผิดกันอย่างแรงอยู่ในเวลานี้ “เศรษฐกิจพอเพียง” มีจุดร่วม

²⁸ James Robertson แหล่งอ้างอิงกัน เชิงอรรถหมายเลข 27 เส้นใต้เน้นโดยผู้เขียนเอง

และสามารถเรียนรู้ร่วมกันในข้อนี้ ในฐานะหลักการสากลและหลักการเศรษฐกิจใหม่ เจตนารมณ์และภารกิจการพัฒนาที่อยู่ร่วมกันคือปรับเปลี่ยนแนวความคิดและทิศทางการพัฒนา จากที่มุ่งกันแต่เร่งขยายอัตรา ปริมาณการผลิต การบริโภคและการสะสมทุนเงินตราให้สูงสุดตามทฤษฎี “การจำเริญเติบโต” และหันมาหาหลักการและแนวทางใหม่ที่ส่งเสริมให้มนุษย์เราได้พัฒนาขีดความสามารถเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง และในขณะเดียวกัน เรียนรู้เพื่อพิทักษ์รักษาระบบชีวิตนิเวศ อันเป็น ต้นทุนชีวิตของมนุษยชาติ ²⁹ กล่าวคือ ไม่ใช่เพียงแต่เป็นสิ่ง เป็นวัตถุที่จะตีราคาเป็นเงินตรากันได้อย่างที่ถือปฏิบัติกันในทุกวันนี้ รวมไปถึงกระทั่ง หลักเศรษฐศาสตร์ที่มีคนหัวแหลมคิดสูตรนโยบายเป็นหลักการให้ผู้กระทำ “สิ่ง” แวดล้อมเสียหาย ต้องจ่าย (Polluter-pay principle) ก็ไม่อาจถือเป็นความชอบธรรมอะไรได้ เพราะต้นทุนชีวิตไม่ใช่เรื่องที่จะปล่อยให้ใครมาอ้างสิทธิก่อความเสื่อมเสียได้อยู่แล้ว

หลักการพึ่งตนเองและนิเวศ เช่นว่านี้ จะต้องถือว่ามีความหมายความสำคัญยิ่งยวด โดยเฉพาะสำหรับสังคมไทยเรา ซึ่งต้องนับว่าเป็นโชคดียิ่งที่ตั้งอยู่ในหลักแหล่งของฐานทรัพยากรธรรมชาติอันสำคัญของโลก ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคป่าเขตร้อน คำว่า “ป่าเขตร้อน” นี้ มักจะไม่อยู่ในความสนใจเท่าใดนักในสังคมไทย ผู้เป็นเจ้าของอริปไตย ความจริงก็คือว่า ป่าเขตร้อนเป็นแหล่งทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพอันอุดมสมบูรณ์ คิดเป็น

²⁹ แหล่งอ้างอิงเดียวกัน Introduction หน้า ix-xi และ หน้า 4-7

เนื้อที่ไม่ถึงร้อยละ 7 ของพื้นที่โลก แต่จากปริมาณจำนวนพันธุ์พืชทั้งหลาย 3 ถึง 10 ล้านชนิด ที่ประเมินกันไว้มีถึงร้อยละ 60 - 70 อยู่ในป่าเขตร้อน³⁰ คุณค่าความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจและชีวิตประจำวันของมนุษย์ จะอนุมานได้จากผลิตภัณฑ์อาหารและยา รวมทั้งผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมอื่นๆ อีกมากมายที่ใช้อุปโภค บริโภคกันทั่วโลก ประเด็นอยู่ตรงที่ว่า แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ว่าเป็นพื้นฐานอันวางปัจจัยจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ และกำลังจะเป็นเป้าหมายหลักของการต่อสู้ช่วงชิงในเวทีเศรษฐกิจโลกศตวรรษหน้า ทั้งนี้โดยอาศัยเทคโนโลยีชีวภาพ และเล่ห์กลทางทฤษฎีสติพิสัยในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นศาสตราวุธ ควบคู่ไปกับทฤษฎีเศรษฐกิจตลาดเสรี

ดังนั้น หลักความคิดความเข้าใจในความเป็นจริงเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของฐานทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นทั้งต้นทุนชีวิต และศักยภาพสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงนับเป็นรากฐานสำคัญยิ่งที่หลักการเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นต้องให้การชี้้นำให้เกิดความชัดเจนโปร่งใส ทั้งนี้ เพื่อขจัดความสำคัญผิดอย่างฉกรรจ์ อันแพร่สะพัดอยู่ในวงการศึกษาศึกษาปัญหาชนของไทย ดังจะเห็นได้จากอรรถาธิบายถึงวิสัยทัศน์การปฏิรูปทางการศึกษาและการพัฒนาเทคโนโลยี ดังนี้ :

“ความได้เปรียบของประเทศทั้งหลายในอนาคตจะมีขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ แต่จะขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรมนุษย์และเทคโนโลยีเป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง

³⁰ E.D. Wilson, ed., *Biodiversity*, Washington D.C., National Academic Press, 1988 หน้า 8 และ 60 อ้างใน เสมท์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ) : *ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา* เล่ม 1 “ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา พ.ศ. 2536 หน้า 11

ที่เห็นมาแล้วในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย
ที่อาศัยการทุ่มเทด้านการพัฒนากำลังคน และการพัฒนา
เทคโนโลยี เป็นกุญแจไปสู่ความสำเร็จ”³¹

ข้อเขียนประโยคเหล่านี้ แม้จะได้มีการพยายามแก้ไขปรับปรุงกัน
ไปบ้างแล้ว แต่โดยรากฐาน ถือได้ว่าเป็นภาพสะท้อนความเชื่อ
และจิตใต้สำนึกในหมู่นักผู้มีการศึกษา หรืออาจรวมไปถึงประชาชน
คนไทยโดยทั่วไปเพราะทุกครั้งที่เราพูดถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ ก็ต้อง
มีเรื่องเงินทุนและเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วพอว่ากันถึงเรื่อง
เทคโนโลยี ก็ต้องมองออกไปที่ชาติฝรั่งมั่งคั่ง ซึ่งก็ไม่ใช่จะผิดไปเสีย
ทั้งหมด แต่ประเด็นมีอยู่ว่า เราเข้าใจเทคโนโลยีกันเพียงใด โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง ในเชิงโครงสร้างอำนาจเศรษฐกิจการเมือง หากไม่แล้ว
การเรียนรู้ก็จะกลายเป็นกับดักทางปัญญาให้ตัวเราเอง และเศรษฐกิจ
การเมืองของชาติต้องพึ่งพาถึงขั้นเป็นเชลยต่อพลังภายนอก³²
อย่างเช่นที่กำลังเกิดขึ้นกับทางด้านสถาบันการเงินไทยอยู่ในขณะนี้
แล้วตามความเป็นจริง อุตสาหกรรมไทยโดยเฉพาะภาคการส่งออก
ก็จะเป็นเช่นนั้นอยู่แล้ว ด้วยเหตุที่ค่อนข้างหนักไปในทางเป็นธุรกิจ
ซื้อถูกขายแพง พอให้ได้เงินตราต่างประเทศและคนได้มีงานทำกันบ้าง
เท่านั้น ไม่ได้มีการคิดอ่านลงทุนทำการประดิษฐ์คิดค้นพัฒนา
เทคโนโลยีอะไรจริงจังให้เกิดต้นทุนสังคมของเราเองอย่างแท้จริง

³¹ เอกสาร *บทสังเคราะห์วิจัยทัศน์* ของคณะศึกษา “การศึกษาไทยยุคโลกาภิวัตน์” นำเสนอในการประชุมเชิง
ปฏิบัติการ เรื่อง “วิสัยทัศน์การศึกษาไทยในอนาคต” 15 กุมภาพันธ์ 2538 ณ สำนักงานใหญ่ธนาคารกสิ
กรไทย ข้อ 1.4 หน้า 3 อ้างใน เสน่ห์ จามริก : “บทสังเคราะห์ว่าด้วยการศึกษากับปัญหาสถานะความรู้
มนุษย์” อ้างแล้ว เชิงอรรถหมายเลข 21 หน้า 175-176

³² Saneh Chamarik, “Technological Self-Reliance and Cultural Freedom” ใน
C.G.Weeramantry, ed., *Human Rights and Scientific and Technological Development*,
United Nations University Press, 1990, หน้า 41-43

จนเดี๋ยวนี้ จึงต้องพึ่งพาภายนอกไปหมดทั้งกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุนเทคโนโลยีและวัตถุดิบ รวมถึงสิทธิพิเศษทางด้านตลาด

เป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียง มีส่วนที่จะพึงเรียนรู้ร่วมกันกับสังคมโลกภายนอกอย่างแน่นอน ในฐานะที่สังคมไทยเราเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลก แต่ในอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญ ก็คือจะต้องมีหลักนโยบายและยุทธศาสตร์ของตนเอง ในอันที่จะเสริมสร้างวางรากฐานต้นทุนทางสังคมให้มั่นคงยั่งยืน เริ่มจากเรื่องของคนและฐานทรัพยากร อันเป็นจุดหลักของการพัฒนา “ความได้เปรียบของประเทศ” อย่างแท้จริง ประเด็นเกี่ยวกับหลักนโยบายและยุทธศาสตร์ที่วันนี้ ยังได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

รวมความแล้ว ในระดับหลักการและอุดมการณ์ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักความคิดที่สื่อความหมายความสำคัญเป็นหลักการนำเพื่อสร้างระเบียบเศรษฐกิจใหม่ของอนาคต ไม่เฉพาะสำหรับ “ระเบียบวาระแห่งชาติ” เท่านั้น แต่ของโลกด้วย เป็นการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกหรือพื้นและทบทวนหลักทฤษฎีเศรษฐกิจสังคมต่างๆ ว่ากันตั้งแต่ :

- นิยามความหมายของ “เศรษฐกิจ” ซึ่งโดยสาระมีความหมายเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ภายใต้ความจำกัดของทรัพยากร ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของธุรกิจเพื่อแข่งขันช่วงชิงแสวงผลกำไรสูงสุด

- รื้อฟื้นทบทวนเรื่องความจำเป็นที่จะต้องแยกแยะให้ ดีระหว่าง “การพัฒนา” ซึ่งหมายถึง ยกฐานะคนส่วนใหญ่ หรือคนทั้งหมด ถ้าเป็นไปได้ กับ “การจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” ซึ่งมุ่งยึดถือแต่ตัวเลขการเพิ่มอัตราปริมาณรายได้เงินตราเป็นใหญ่

- ทบทวนเรื่องของคนและคุณค่าของคนที่พึงมีโอกาสเรียนรู้พัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเอง

- เรื่องของทุน ซึ่งไม่ใช่หมายถึงแต่เฉพาะเงินตราที่สมมุติขึ้น หากโดยสาระ รวมความไปถึงต้นทุนของชีวิตและสังคม คือคน ธรรมชาติ และนิเวศ

- เรื่องของตลาดซึ่งจะต้องถูกตีกรอบของสำนักแห่งธรรมะดังที่ อัดัม สมิธ ศาสตราแห่งลัทธิเศรษฐกิจเสรีเอง เคยเตือนเอาไว้เมื่อกว่าสองร้อยปีก่อน และตลาดจะเสรีก็แต่ภายในกรอบเช่นนั้น

- เรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงศาสตราวุธเพื่อเป็นนายเหนือธรรมชาติ และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน หากแต่พึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพยอมรับในคุณค่าของมนุษย์และธรรมชาติ

- เรื่องของการบริโภคที่พึงอยู่ในขอบข่ายของความจำเป็นและคุณค่าประโยชน์ต่อชีวิตและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศ ไม่ใช่ “ยังมีให้บริโภคมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความสุขมากเท่านั้น”³³ ตามวาทะล่าสุดของนักเศรษฐศาสตร์ไทย

- และทบทวนเรื่องของวิถีการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งพึงเป็นไปอย่างสมดุล เพื่อการเรียนรู้พึ่งตนเองและพิทักษ์รักษาระบบชีวิตนิเวศ

ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่ในขอบข่ายความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ในฐานะเป็นหลักการนำกระบวนการสังคมไปสู่ระเบียบเศรษฐกิจใหม่ของโลก ซึ่งสังคมไทยมีส่วนร่วมในสถานะของสังคมอิสรชน

³³ อังแล้ว เจริญธรรมหมายเลข 5

4. ยุทธศาสตร์สู่ฐานเศรษฐกิจสามัญชน

เท่าที่กล่าวมา เป็นเพียงเค้าโครงความคิดในระดับหลักการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องที่ประชาชนคนไทยผู้มีใจรักความเป็นอิสระเสรีจะพึงร่วมมือร่วมใจกันคิดค้นแสวงหาทำความเข้าใจยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อสรุปรวมความจากที่ได้พยายามพิเคราะห์ดูโดยรอบด้านแล้ว ก็พอจะเล็งเห็นนัยสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่า โดยสาระก็คือ การกลับไปฟื้นคืนจิตวิญญาณมนุษย์สู่ชีวิตเศรษฐกิจที่แท้จริง นั่นเอง อันประกอบด้วยมนุษย์กับธรรมชาติเป็นแก่นสาร และทั้งยังเป็นการสอนให้มองและเข้าใจมนุษย์ในความหมายของความเป็นมนุษยชาติโดยรวม และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นสัจธรรมความจริง โดยนัยนี้ เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นหลักการและอุดมการณ์ยิ่งใหญ่ไพศาล เป็นองค์รวม เป็นสากลและเป็นหลักนำสู่ระเบียบชีวิตเศรษฐกิจใหม่ร่วมกันของสังคมโลกศตวรรษข้างหน้า

ในสถานะที่ เป็นเมืองพุทธศาสนา และเป็นสังคมฐานทรัพยากรธรรมชาติ สังคมไทยจึงถือได้ว่า อยู่ในฐานะโอกาสดีที่สุดสังคมหนึ่งที่ควรจะไปไปในวิถีชีวิตอันสร้างสรรค์ยั่งยืนและเป็นอิสระได้อย่างเต็มภาคภูมิ ถ้าหากไม่ไปตกเป็นเหยื่อของทฤษฎีวิชาการอันแปลกปลอมและแปลกแยกเสีย ดังนั้น ภารกิจเบื้องต้นของหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การฟื้นฟูบูรณะจิตสำนึกในคุณค่าและศักยภาพสร้างสรรค์ของชนบท อันเป็นฐานอยู่ข้าวอยู่น้ำของประเทศ ที่พูดถึงการ “ฟื้นฟู” ก็ด้วยเหตุผลว่า ชนบทไทยเราเป็น

แหล่งทรัพยากร ไม่เฉพาะแต่ทางด้านธรรมชาติวัตถุเท่านั้น หากยัง
 แฝงไว้ด้วยองค์ความรู้และภูมิปัญญาพร้อมด้วยศาสนธรรม
 ที่จะสนองตอบปัญหาความต้องการของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะ
 หลักการองค์รวมได้เป็นอย่างดี และที่จำเป็นคือ “บูรณะ” ก็เพราะ
 ฐานกำลังของชนบทไทยได้ถูกบั่นทอนทำลายจากผลการพัฒนาที่
 ผิดทิศผิดทางตลอด 40 ปีที่ผ่านมา และต้องตกอยู่ในสภาพทรุดโทรม
 ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติและองค์ความรู้ ถึงแม้จะมีหลงเหลือ
 อยู่บ้าง แต่ผู้คนส่วนใหญ่ที่เดิยวตกอยู่ในสภาพสูญเสียความเชื่อมั่น
 ที่จะพึ่งและพัฒนาตนเองอันเป็นคตินิยมในพุทธศาสนา ระบบ
 อุปถัมภ์ ซึ่งแต่เดิมเป็นคุณค่าสร้างปลูกฝังความสัมพันธ์ฉันญาติมิตร
 ก็ได้ถูกแปรเปลี่ยนไปเป็นการอนุเคราะห์ทางอำนาจและเงินตรา โดย
 เฉพาะในช่วงเศรษฐกิจการเงินเฟื่องฟู ปรากฏการณ์ซื้อสิทธิขายเสียง
 ที่คนชั้นกลางยุคใหม่พากันประณามหยามเหยียดอยู่นี้ ที่แท้ ก็คือ
 ผลพวงจากวิบากกรรมการพัฒนาสร้างความมั่งคั่งให้กับเมือง
 บนความยากจนยากไร้ของชนบทนั่นเอง และนี่ก็คือ ทุจริตคอร์รัปชัน
 เงินนโยบายและโครงสร้างในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่จำเป็นจะต้องจัดให้
 หหมดไปเช่นเดียวกัน

รวมความแล้ว ชนบทไทยยังอยู่ในสภาพห่างไกลจากความ
 พร้อม แม้กระทั่งความคิดที่จะช่วยตัวเอง แต่นั่นก็เป็นเหตุผลที่ทำให้
 จำเป็นต้องคิดอ่านวางหลักนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่าง
 สุขุมรอบคอบยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ เพราะผลการพัฒนาชนบทจะเป็น

บุญแจดอกสำคัญยิ่งต่อทิศทางและฐานะเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งกำลังต้องเผชิญภัยคุกคามจากพลังอำนาจภายนอกดังกล่าวแล้ว เป็นปัญหาท้าทายยึดเชื้อและยากลำบาก แต่กระนั้น จากประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้สัมผัสมาบ้างโดยตรงและด้วยความพยายามที่จะเรียนรู้ ก็พอจะสรุปได้ว่า ไม่ถึงกับเหลือวิสัยเสียทีเดียว เรื่องของยุทธศาสตร์การพัฒนา ก็เป็นทำนองเดียวกันกับปัญหาความชัดเจนในระดับหลักการที่กล่าวมาในตอนต้น ยังต้องการการระดมความคิดเห็นให้กว้างขวางต่อไปอีก สำหรับในขั้นนี้ เพียงขอแนะนำเสนอเป็นหลักการและขั้นตอนทางความคิดกว้างๆ พอให้เห็นภาพแนวทางที่เราจะก้าวเดินกันต่อไป ดังนี้ :

4.1 ความหมายของการพัฒนาชนบท

ในเบื้องต้น จำเป็นต้องให้เป็นที่แน่ชัดกันว่า ความหมายและเป้าหมายของการพัฒนาชนบท ไม่ใช่จะจำกัดกันอยู่แค่เพียงแก้ปัญหา “โง่ จน เจ็บ” อย่างที่หน่วยงานราชการฝ่ายวางแผนพัฒนา ยึดถือกันมาตลอด มาตรการกำหนด “เขตชนบทยากจน” ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เป็นตัวอย่างของเงื่อนไขทางความคิดความเชื่อ เช่นว่านี่ ซึ่งในตัวเองเท่ากับเป็นการสกัดกั้นบดบังทัศนวิสัยที่จะมองเห็นคุณค่าและศักยภาพของชนบทไทยอย่างแท้จริง ในฐานะส่วนหนึ่งของภูมิภาคป่าเขตร้อน ความเป็นจริงที่ไม่อาจละเลยโดยปราศจากความสำนึกรับผิดชอบไปได้ ก็คือว่า ฐานทรัพยากรชนบทอันประกอบด้วย ทั้งความหลากหลายทางชีวภาพและองค์ความรู้จาก

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นต่อชีวิต โดยเฉพาะในด้านอาหารกับยา ดังเป็นที่ทราบๆ กันอยู่ ทั้งจะทวีความหมาย ความสำคัญยิ่งๆ ขึ้นเป็นทวีคูณในสังคมโลกอนาคต ในประการสำคัญ องค์ความรู้ที่ว่านี้ สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่สร้าง ทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งต่างชาติพากันพยายามหาทางช่วงชิงอย่างสุดกำลังมาทุกยุคทุกสมัย สังคมไทยผู้เป็นเจ้าของอิทธิปไตยควรที่จะสามารถรับผิดชอบจัดการให้ได้สิทธิประโยชน์อย่างสมบูรณ์ โดยนัยนี้ การพัฒนาชนบทจึงให้ความหมายความสำคัญเป็นทั้งการสร้าง ฐานต้นทุนทางสังคมและภูมิคุ้มกันสำหรับอนาคตของประเทศชาติ โดยส่วนรวม

4.2 ทศนวิสัยเศรษฐกิจพอเพียง

ควรต้องมีการวางเป้าหมายต้นทางและเป้าหมายปลายทาง ให้เป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติไว้ เพื่อจะได้มีทิศทางการพัฒนา ที่เป็นที่เข้าใจและอยู่ในสำนึกร่วมกัน ในแง่นี้ เศรษฐกิจพอเพียงจึง ไม่ใช่เป็นเพียงต้นแบบหรือแบบพิมพ์เขียวสำเร็จรูป หากแต่มีความหมายเป็นกระบวนการสังคมอันเป็นพลวัต เป้าหมายต้นทาง ก็ได้แก่ การเกษตรขั้นพออยู่พอกิน อย่างที่กล่าวขวัญถึงกันมากใน ยามวิกฤตการเงินขณะนี้ แต่นั่นก็ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่นเอาเป็น จุดจบอยู่ในตัวเอง หากควรต้องเปิดช่องทางโอกาสให้ได้มีการเรียนรู้ พัฒนาตนเอง ต่อๆ ไปสู่เกษตรกรรมยั่งยืน จนถึงเป้าหมายปลายทาง คือ เศรษฐกิจชุมชนสองสามระดับเศรษฐกิจนี้ ยังจะได้ขยายความต่อไป

ข้อที่เห็นควรเน้นถึงในที่นี้ ก็คือ เรื่องของหลักการพึ่งตนเองและนิเวศ
ที่กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งจะต้องมีระบบและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
ทั้งในระดับการสร้างจิตสำนึกและระดับปฏิบัติจริง ความจริงทั้งสอง
ด้านของหลักการคือ การพึ่งตนเองกับนิเวศสัมพันธ์เชื่อมโยงเสมือน
สองด้านของเหรียญอันเดียวกันนั่นเอง เพราะนิเวศเป็นรากฐานสร้าง
เสริมให้การพึ่งตนเองได้สัมฤทธิ์ผลและยั่งยืน

✧ 4.3 แหล่งการเรียนรู้ชุมชน

เมื่อพูดถึงระบบและกระบวนการเรียนรู้แล้ว คำถามที่ตาม
มา ก็คือว่า จะเรียนรู้จากแหล่งอะไรและอย่างไร ความจริงมีอยู่ว่า
ชนบทไทยนั้นแม้จะทรุดโทรมและล่มสลายลงไปเป็นอันมาก แต่ก็ยังมี
บุคคลากรผู้อาวุโสที่ยกย่องเรียกกันในแวดวงนักพัฒนาว่า “ปราชญ์
ชาวบ้าน” ปรากฏให้เห็นกันอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ รวมทั้งคน
รุ่นใหม่ที่ชวนขวยเรียนรู้จัดการเกษตรผสมผสานเพื่อให้พออยู่พอกิน
และพึ่งตนเองได้ คำว่า “ปราชญ์” มาใช้กับ “ชาวบ้าน” อาจเป็น
ที่ตะจิตตะขวงใจอยู่บ้างโดยเฉพาะสำหรับผู้ได้รับการศึกษาอยู่ใน
วัฒนธรรมหนังสือสมัยใหม่ อย่างเช่นในการประชุมจัดโดย “กองทุน
เพื่อการลงทุนทางสังคม” ที่ขอนแก่นเมื่อไม่นานมานี้ ก็มีผู้ตั้ง
ข้อสงสัยว่า การใช้คำว่า “ปราชญ์” ในกรณีเช่นนี้ ไม่สู้จะสมควร
เมื่อเปรียบกับปราชญ์ที่เคยรำเรียนหนังสือกันมา จะอย่างไรก็ตาม
สิ่งที่ควรต้องเข้าใจกันตรงนี้ ก็คือว่า เรากำลังมองและวินิจฉัยอะไรๆ
จากแง่มุมของคนเรียนหนังสืออยู่ในวัฒนธรรมหนังสือ และ

กำลังวินิจฉัยบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาที่ไม่ได้อยู่ในวัฒนธรรมหนังสือ หากแต่เรียนรู้จากวิถีชีวิตของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม สามารถจัดการชีวิตของตนเองได้อย่างอิสระเสรีและยั่งยืน ในขณะที่ กับที่เรียนรู้จากพิทักษ์รักษานิเวศ ตรงกับหลักการสมัยใหม่ด้วย ซึ่งก็เป็น วัฒนธรรมการเรียนรู้อีกแบบหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น ยังสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างเต็มภาคภูมิในท่ามกลางการล่มสลายของชุมชนชนบท แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมและคุณสมบัติทางด้านศาสนธรรมผสมผสานไปกับวิถีเกษตรเชิงนิเวศที่กำลังกล่าวขวัญถึงกันอย่างกว้างขวาง แม้แต่ภายในสังคมโลกตะวันตกเองขณะนี้ แล้วเขาก็นำเอาหลักการเดียวกันไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบขึ้นตามลำดับ ในขณะที่ กับที่ในวงการวิชาการเกษตรของไทยเรายังคงลุ่มหลงยึดติดอยู่ในระบบเกษตร “พืชเชิงเดี่ยว” ซึ่งยังผลเป็นการทำลายฐานต้นทุนทางสังคมและธรรมชาติ

รวมความแล้ว “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือจะเรียกขานกันว่า อย่างไรก็ตามแต่ ต้องนับว่าเป็นบุคลากรที่ทรงคุณค่าเป็นเสมือนแหล่งวัฒนธรรมประเพณีการเรียนรู้และภูมิปัญญาที่สืบทอดสั่งสมกันมา ช้านานหลายชั่วอายุคน และพัฒนาแตกต่างหลากหลายกันออกไป ตามสภาพความแตกต่างหลากหลายทางนิเวศ อันเป็นรากฐานของเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างแท้จริง ซึ่งจะได้ออกมาสู่กระบวนกรเรียนรู้ ที่ว่า จะนำภูมิปัญญาอันทรงค่าที่ว่ามีให้ออกมาสู่กระบวนกรเรียนรู้ ในวิถีชีวิตของมวลเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นได้อย่างไร รวมทั้ง

ในขณะเดียวกัน เป็นการเสริมสร้างให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ในหมู่ “ปราชญ์ชาวบ้าน” กันเอง แทนที่จะปล่อยให้ดำรงอย่างเป็นเอกเทศ ดังเช่นที่เป็นอยู่ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่วุ่นวายนี้ ก็จะเป็นแหล่งดึงดูด กระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ขึ้น น่าจะถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยเราจะได้เรียนรู้สร้าง “ระบบ” ผู้นำจากกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติเสียที แทนที่จะคิด จะพุดกันถึงแต่ผู้นำในแง่ของโครงสร้างอำนาจตามสูตรสำเร็จรูปทาง วิชาการอย่างในทุกวันนี้ ซึ่งสะดวกสบายสำหรับทุกๆ ฝ่าย

ทั้งหมดที่วุ่นวายนี้ เป็นปัญหาท้าทายโดยเฉพาะสำหรับบรรดา “นักปฏิรูป” ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือการศึกษา ซึ่งดูจะแบ่งส่วนแบ่งสายกันเหมือนๆ กับส่วนงานราชการ

4.4 ทัศนวิสัยการพัฒนาเกษตร

เป้าหมายหลักของการเรียนรู้สำหรับชุมชนชนบท ก็แน่นอน เป็นเรื่องของเกษตรกรรมน่าจะถึงเวลาแล้วเช่นกันที่เราจำเป็นต้อง ทำความเข้าใจในคุณค่าและความหมายของเกษตรกรรมกันให้ถ่องแท้ เกษตรกรรมไม่ใช่หมายความว่าความหยาบๆ ถึงเพียงการเพิ่มปริมาณผลผลิต เพื่อส่งออกหาเงินตราต่างประเทศตามภาษานักธุรกิจที่คิดถึงแต่ผลกำไร แล้วก็ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเป็นแหล่งผลิตปัจจัยสี่อันจำเป็นต่อการดำรง ชีวิตของมนุษย์เท่านั้น หากโดยรากฐานเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่สัมพันธ์ เชื่อมโยงอยู่อย่างแนบแน่นกับปัญหาการจัดการทรัพยากรและ ธรรมชาติแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นป่า เขา ดิน น้ำ อากาศ ซึ่งทั้งหมด

ประกอบกันขึ้นเป็นระบบและกระบวนการหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งมวลในโลก ว่ากันตามจริง เกษตรกรรมในตัวเองก็เป็นการบั่นทอนความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติอยู่แล้ว ประเด็นปัญหาอยู่ที่ว่าจะรักษาความสมดุลไว้ได้อย่างไรเท่านั้น ระหว่างความต้องการอันจำเป็นทางด้านของมนุษย์กับทางด้านของธรรมชาติ ซึ่งในที่สุดแล้ว ก็ทำหน้าที่เป็นระบบนิเวศให้กับมนุษย์เรานี่เอง เกษตรกรรมจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนลึกซึ้ง โดยเฉพาะ*เกษตรกรรมเขตร้อน* อย่างเช่นของไทยเรา อันมีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นฐานปัจจัยสำคัญ

ถ้าได้มีพื้นฐานความเข้าใจร่วมกันได้อย่างที่กล่าวมาโดยสังเขปแล้ว ก็จะเข้าไปใน*พลวัตภายในตรรกะของเกษตรกรรมเอง* โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยกระแสธุรกิจอุตสาหกรรมจากภายนอกเข้ามาสอดแทรก ในสภาพของชนบทไทยเราซึ่งกำลังทรุดโทรมและล่มสลาย มีเกษตรกรรายจนหรือไร้ที่ทำกินเป็นจำนวนมากมาย สำหรับคนกลุ่มนี้ เกษตรยังชีพพออยู่พอกินนับเป็นจุดเริ่มต้นที่จะช่วยประทังให้พ้นจากความอดอยากหิวโหย แต่เป้าหมายการจัดความอดอยากหิวโหย ก็พึงต้องควบคู่ไปด้วยกันกับเป้าหมายของความยั่งยืนด้วยในขณะเดียวกัน ดังนั้น นอกเหนือไปจากความจำเป็นในการยังชีพของครัวเรือนเกษตรกรแล้ว ยังจำเป็นต้องส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของระบบไร่หมุนระดับครัวเรือนนี้เอง ในด้านการฟื้นฟูและพิทักษ์รักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม อันเป็นเป้าหมายร่วมกันของชุมชนด้วย

ดังนั้น เกษตรพออยู่พอกิน จึงเป็นตรรกะอยู่ในตัวเอง ที่จะพึงมุ่งต่อการพัฒนาเงื่อนไขปัจจัยอันเอื้อต่อความยั่งยืนเป็นรากฐานสำคัญ อันได้แก่ การฟื้นฟูและอนุรักษ์คุณภาพดินและน้ำ ความหลากหลายทางพันธุกรรม และการบริหารจัดการที่ดี ทั้งหมดนี้ เพื่อให้ได้ผลผลิตอาหารการกินที่มั่นคงแน่นอน ให้ชุมชนชนบทได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ต้องตามสุขลักษณะ ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่เกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมเกษตรที่เรียกกันว่า “แผนใหม่” ไม่อาจอำนวยความสะดวก มีแต่จะเป็นเครื่องบั่นทอนทำลาย เพียงเพื่อแสวงผลกำไรสูงๆ ดังเช่นที่ประสบการณ์ได้พิสูจน์ให้เห็นกันมาแล้ว

ความเป็นจริงอีกประการหนึ่ง ที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ “เกษตรกรรมยั่งยืน” หรือที่มาเรียกกันว่า “เกษตรกรรมทางเลือก” ที่ว่านี้ มิใช่เป็นแต่เพียงเรื่องของเทคนิควิธีการทำไร่นาแบบปลอดสารเคมีสารพิษเท่านั้น หากยังเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับปัจจัยองค์ประกอบทางด้านสังคมวัฒนธรรมและความเป็นชุมชนด้วยเป็นพื้นฐาน ซึ่งจะต้องพยายามฟื้นฟูและพัฒนาควบคู่กันไป เกษตรกรรมยั่งยืน มิอาจเป็นไปได้อย่างสัมฤทธิ์ผลโดยปราศจากเครือข่ายทั้งภายในและระหว่างชุมชน และโดยนัยนี้ อาจถือได้ว่าเกษตรกรรมยั่งยืนจะทำหน้าที่เป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดสำนึกของความเป็นชุมชนในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอันคุกคามต่อชุมชนชนบทและสภาพแวดล้อมอยู่ในปัจจุบัน

4.5 มนุษย์พัฒนา

ในกระบวนการพัฒนาเกษตรพออยู่พอกินสู่เกษตรกรรมยั่งยืนนี้ จำเป็นต้องหมายเหตุประเด็นเรื่องคนกับการพัฒนาไว้ในที่นี้ด้วย ในภาษาวิชาการและหน่วยราชการพัฒนานิยมใช้คำว่า “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” (Human resource development) ซึ่งสื่อความหมายในแง่ของกำลังคนในความต้องการของ “ตลาด” จ้างงาน นี่เป็นแนวความเข้าใจปกติธรรมดาสำหรับสังคมอุตสาหกรรมซึ่งแบ่งแยกกันชัดเจนระหว่างกลุ่มนายทุนผู้เป็นนายจ้าง และกลุ่มคนส่วนใหญ่ผู้ไม่มีทุนเป็นลูกจ้าง วงวิชาการของไทยเราก็ได้แต่เลียนแบบความคิดและถ้อยคำมาใช้กันทั้งๆ ที่ในสังคมไทยของเรา จนบัดนี้ก็ยังมีประชากรวัยทำงานที่ไม่ได้เป็นลูกจ้างใคร แต่ทำงานของตนเองเป็นอิสระอยู่ถึงกว่าร้อยละ 70 ซึ่งทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ฝรั่งรวมเรียกว่า “ภาคนอกระบบ” (Informal sector) และซึ่งเมื่อนำคำมาประยุกต์เลียนแบบใช้กับเศรษฐกิจสังคมไทยแล้ว ก็หมายความว่า ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะเกษตรกรชาวไร่ชาวนาเป็นอันหลุดออกไปนอกวงจรความใส่ใจของรัฐใน “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ในวงการเศรษฐศาสตร์ละตินอเมริกาเข้าใจว่ากำลังให้ความสนใจศึกษาวิจัยกลุ่มคนภาคนอกระบบที่ว่ามีอยู่อย่างกว้างขวาง ยังไม่ปรากฏวิธีแหวะอะไรที่แสดงให้เห็นว่า วงการเศรษฐศาสตร์ไทยมีการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้อย่างไรบ้าง

จะอย่างไรก็ตาม หลักความคิดเศรษฐกิจพอเพียงต้องนับว่า

มีส่วนสำคัญที่จะช่วยแก้ไขให้เกิดความสมดุลในจุดนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทางการเกษตรในระดับต่างๆ ตั้งแต่เกษตรพออยู่พอกิน ไปสู่เกษตรกรรมยั่งยืน และเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน แต่ทว่า จะเป็นการเรียนรู้พัฒนา ไม่ใช่จากแง่มุมที่เป้าหมายจากภายนอก คือ นายจ้างไม่ว่าจะเป็นเอกชนหรือราชการ มาเป็นตัวกำหนดทิศทางการวางแผนการรับรู้เรียนรู้ภายในจิตสำนึกของมนุษย์ หากเป็นไปตามหลักมนุษยนิยม ที่มุ่งให้จิตสำนึกภายในของมนุษย์เราได้บรรลุความเป็นอิสระที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างรอบด้านและสามารถเติบโตในวิถีชีวิตอันสร้างสรรค์ของตนเองอย่างแท้จริง³¹

นอกจากความแตกต่างในเชิงเกณฑ์คุณค่าของความเป็นมนุษยนิยม และกระบวนการเรียนรู้แล้ว จุดมุ่งหมายของการพัฒนา “ทรัพยากรมนุษย์” หรืออีกนัยหนึ่ง มนุษย์ถูกพัฒนา กับการพัฒนาตนเองของมนุษย์ก็ย่อมแตกต่างกัน สำหรับตลาดแรงงาน เป้าหมายอยู่ที่เงินตราค่าจ้างเป็นสำคัญ การลงทุนจึงเป็นสิ่งที่ทุกประเทศแสวงหา เพื่อให้คนมีงานทำมีรายได้และใช้จ่ายใช้สอยเป็นการค้ำจุนให้ “ระบบ” เศรษฐกิจดำรงอยู่ต่อไปได้ “ระบบ”

³¹ Oscar Nudler, “On The Human Development Concept and Contemporary Ideological System” และ W. Lambert Gardiner, “On Turning Development Inside-Out or (Better) On Not Turning Development Outside-In in the First Place”, ใน Carlos A. Mallman and Oscar Nudler, ed., **Human Development in its Social Context**, London, Hodder and Stoughton, 1986 หน้า 10-15 และ 63-82 ตามลำดับ อ้างอิงใน เสน่ห์ จามริก : “บทวิเคราะห์ว่าด้วยการศึกษากับปัญหาสถานะความรู้มนุษย์” อ้างแล้ว เจริญธรรมหมายเลข 21 หน้า 146

ที่ว่านี่เองเป็นตัวกำหนดให้คนต้องเรียนรู้อะไรบ้าง อย่างไร และ ในที่สุด เป็นผู้กุมชะตาชีวิตของคนว่าจะบันดลาลให้มันงานทำหรือไม่ แบบไหน อย่างไร อัตราค่าจ้างควรจะเพิ่มหรือลดเท่าใด รวมทั้ง สวัสดิการควรจะให้มีอยู่หรือไม่ เพียงใด ซึ่งรวมความแล้วเป็นวิถี ชีวิตของคนส่วนใหญ่ที่ถูกกำหนดให้ต้องเรียนรู้และขึ้นอยู่กับ สภาวะความผันผวนปรวนแปรในความสัมพันธ์นายจ้าง-ลูกจ้าง ภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีปัจจุบัน

ส่วนสำหรับหลักการพัฒนาตนเองของมนุษย์ เป้าหมาย อยู่ที่คุณภาพชีวิตที่อยู่ในการควบคุมของตนเองโดยอิสระ อีกครั้งหนึ่ง ที่จะต้องย้ำว่า สังคมไทยนับว่าโชคดีที่เป็นสังคมเกษตรเขตร้อน มี ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อหนุนให้เราสามารถสร้างฐานการพัฒนา ตนเองและอย่างยั่งยืนได้ แต่แล้วเรากลับไปเดินตามวิถีทางอัน แปลกแยกจากพื้นฐานความเป็นจริงของตนเอง ทำลายฐานต้นทุน ทรัพยากรและภูมิปัญญาของตนเอง และในที่สุดต้องตั้งความหวัง ทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ “ความมั่นใจของต่างชาติ” ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเงิน หรือการลงทุน เท่านั้นยังไม่พอ ร่างกฎหมายการประกอบ ธุรกิจของคนต่างด้าวที่กำลังถกเถียงกันยังจะเปิดช่องทางให้ทุน ต่างชาติทะลุทะลวงเข้ามาครอบงำถึงอาชีพการทำไร่ทำนา³⁵ อันจะยังผลให้คนไทยทั้งชาติต้องหากินตกต่ำลงไปเป็นเพียงลูกจ้าง ของต่างชาติ ทั้งหมดนี้ เป็นเจตนารมณ์และนโยบายที่สวนทาง

³⁵ อ้างแล้ว เจริญธรรมหมายเลข 15

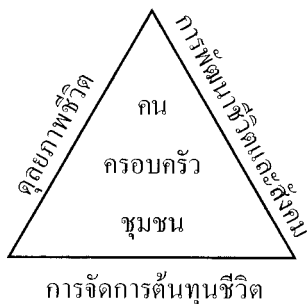
อย่างร้ายแรงต่อหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมุ่งต่อเป้าหมาย การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของมวลเกษตรกรไทย

จะอย่างไรก็ตาม ณ จุดนี้ ภารกิจของเราที่อยู่ที่จะต้องตั้งเข็ม ของระบบและกระบวนการเรียนรู้ให้ดีขึ้นเพื่อความสัมฤทธิ์ผลจริงจัง และยั่งยืนของการพัฒนาพึ่งตนเอง เราจะต้องไม่ตกหลุมพรางของ เรื่องรายได้เงินตรา ซึ่งต้องอาศัยการลงทุนจากภายนอกเป็นใหญ่ ดังกล่าวแล้ว เพราะในที่สุด ฐานเกษตรกรรมเขตร้อน ควรจะช่วยให้เราได้สามารถมองเห็นคุณค่าบางสิ่งบางอย่างที่ยิ่งใหญ่และ กว้างใหญ่ไพศาลเหนือเรื่องของรายได้เงินตรา ซึ่งความจริงแล้ว เป็นแหล่งที่มาของรายได้อันยั่งยืนถาวร นั่นก็คือ ฐานทรัพยากร ธรรมชาติอันเป็นต้นทุนชีวิตและคุณภาพชีวิตโดยธรรมชาติของ ท้องถิ่นเอง ที่เงินตราไม่อาจสร้างขึ้นมาได้ ประเด็นอยู่ที่ การสร้าง วัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ เพื่อเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาจิตสำนึก ควบคู่ไปกับทักษะวิชาชีพอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาขีด ความสามารถพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง เป็นการเสริมสร้างกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อความมั่นคงยั่งยืนและความผาสุก ทั้งของตนเอง และชุมชนแทนที่สภาวะความแปลกแยกและความล้มเหลวที่กำลัง บังเกิดแก่ชุมชนชนบทไทยอยู่ในปัจจุบันนี้

วัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ที่ว่านี้มุ่งเน้นทั้งคน สถาบันสังคม และชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนกลาง ทั้งหมดประกอบเป็นกระบวนการ สัมพันธ์เชื่อมโยงและสร้างสรรค์ทางสังคมใน 3 มิติใหญ่ๆ

ของวิถีชีวิตและสังคม ดังนี้

มิติการจัดการต้นทุนชีวิต ได้แก่ เรื่องของการฟื้นฟูปรับปรุง บำรุงดิน การจัดการแหล่งน้ำ ไร่นา ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดทำเกษตรประณีต เป็นต้น

มิติคุณภาพชีวิต ได้แก่ เรื่องของการบริโภค โภชนาการ สุขภาพ พละนามัย ครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อม ฯลฯ

มิติการพัฒนาชีวิตและสังคม ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ และประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ อย่างเช่น เรื่องของการแปรรูป เพิ่มมูลค่า การออม กองทุน/ธนาคารชุมชน การพัฒนาความหลากหลายของ กิจกรรมงานอาชีพ และฐานเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ฯลฯ

ทั้งสามมิติประกอบกันเป็นหลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเอง เพื่อเสริมสร้างฐานความเป็นชุมชน และเพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคม รวมทั้งรู้จักคัดสรรความรู้วิชาการใหม่ๆ ที่สอดคล้องส่งเสริมคุณค่าชีวิตและสังคมของตน ในโลกของการเปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์

4.6 เครื่องมือข้อมูลข่าวสารการพัฒนา

ในประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้พัฒนาตนเองของเกษตรกรนี้ เห็นสมควรขยายความเพิ่มเติมสั้นๆ แต่มีความหมายความสำคัญอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ กล่าวคือ เรื่องของข้อมูลข่าวสารการพัฒนา เป็นที่ทราบกันดีถึงคุณค่าของข้อมูลข่าวสารว่า เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมต่างๆ มาในยุคเทคโนโลยีสื่อสารข้อมูล ความจริงข้อนี้ เป็นที่เด่นชัด ไม่มีข้อกังขาใดๆ ในวงการเทคโนโลยีเองก็มีการจัดทำโครงการสารสนเทศเพื่อการพัฒนาชนบทขึ้นในเวลานี้ แต่มีคำถามว่าเป็นข้อมูลของใครและเพื่อใคร อย่างเช่น ในวงราชการฝ่ายการพัฒนา “ระบบ” ข้อมูลถือว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการวางแผนและจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องแก้ปัญหาความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานของคน ปัญหาโภชนาการหรือปัญหาความยากจนในชนบท เหล่านี้ก็ล้วนแต่มีนิยาม มีเกณฑ์ มีสูตรตัวเลขไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ทั้งสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่และเป้าหมายที่จะพึงบรรลุถึงตามขั้นตอนและระยะเวลาที่กำหนดไว้ หรืออย่างในวงการธุรกิจ โดยเฉพาะในด้านวงการตลาด ระบบข้อมูลถือว่าเป็นประโยชน์ที่จะได้ทราบและสนองความต้องการของผู้บริโภค แต่ทั้งสองกรณี ผลที่ได้ในความเป็นจริง ก็คือ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนเป้าหมายของการพัฒนา หรือว่าผู้บริโภค ต่างก็เป็นฝ่ายตกอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมตามวัตถุประสงค์และรสนิยมของภายนอก แทบไม่ได้มีโอกาสเรียนรู้อะไรของตนเองขึ้นมาเลย ยิ่งมาในยุควิชาการ

นิเทศศาสตร์เฟื่องฟูพร้อมด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า อำนวยการกำกับควบคุมที่ว่่านี่ ก็เกือบจะเรียกได้ว่า เบ็ดเสร็จเด็ดขาด

โดยแท้จริงแล้ว ชุมชนเกษตรชนบทตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ มาโดยตลอด เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารในตัวเอง จึงไม่ใช่ว่าจะทำให้คนฉลาดเรียนรู้อะไรขึ้นมาได้ แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็มีความสำคัญเป็นตัวกำหนดความรู้ ความไม่รู้ของคน และเพราะฉะนั้น จึงไม่อาจปฏิเสธได้ ประเด็นสำคัญอยู่ที่เราจะจัดระบบข้อมูลกันอย่างไรในลักษณะที่สร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้พัฒนาตนเอง จุดใหญ่ใจความอยู่ที่ตรงนี้เอง ไม่ได้ต้องการความช่วยเหลือชาญลึกลับซึ้งหรือวิชาการชั้นสูงอะไร เพียงแต่ให้คนได้มีโอกาสรู้จักตนเองได้เป็นเจ้าของข้อมูลเกี่ยวกับตนเองและผลงานความพยายามของตนเองให้ได้เห็นเป็นกระบวนการตามลำดับไปในวิถีชีวิตของตนและชุมชน

ในเรื่องของเกษตรกรรมยั่งยืน ระบบข้อมูลการเรียนรู้พัฒนาตนเองเช่นนี้ต้องนับว่าเป็นกุญแจสำคัญ โดยที่ไรระดับครัวเรือนเป็นหน่วยพื้นฐานหลักของเศรษฐกิจชนบท จุดเริ่มต้นก็อาจให้สมาชิกแต่ละครัวเรือนร่วมกันฝึกปฏิบัติวาดผังไร่นาของตนเองให้รู้ว่าจะไรเป็นอะไร อยู่ตรงไหน ความจริงสิ่งเหล่านี้ เป็นเรื่องที่เกษตรกรเขารู้ดีอยู่แล้ว แต่ก็ป็นวิธีการหนึ่งทีเปิดช่องทางให้เข้ามาสัมผัสวัฒนธรรมหนังสือ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้อย่างยั่งยืน การที่ลูกหลานเกษตรกรเข้าโรงเรียน เรียนเขียนอ่าน ไม่ได้หมายความว่าเข้ามาอยู่ในวัฒนธรรมหนังสือโดยอัตโนมัติ จุดสำคัญอยู่ที่จะต้องให้การรู้

หนังสือได้สัมผัสเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตปฏิบัติจริงด้วย การใช้ทักษะเขียนผังไรรนาดังกล่าว ก็เท่ากับเป็นการเรียนรู้ทบทวนตรวจสอบสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในชีวิตประจำวันของตนเอง แล้วจากนั้นก็ต่อด้วยการบันทึกรายการชนิดจำนวนพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่อยู่ในไร่นา พร้อมทั้งติดตามบันทึกผลที่ได้เป็นการประเมินตัวเองและการขยายผลในช่วงเวลาต่อไปตามฤดูกาล ในขั้นตอนนี้ก็เช่นกัน ความจริงก็มีเกษตรกรบางส่วนปฏิบัติอยู่แล้ว ก็อาจจะใช้ประสบการณ์ตรงนั้นเองเป็นตัวอย่างของการเรียนรู้ และอาจเสริมด้วยเทคนิควิชาการบางประการที่เหมาะสม

ที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงขั้นการเรียนรู้เบื้องต้นจริงๆ แต่จากประสบการณ์ที่ได้ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวอยากรู้อยากเห็นขึ้นและได้ความมั่นใจภาคภูมิใจในตัวเอง แล้วถ้ายังได้ร่วมฝึกปฏิบัติกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ก็จะเกิดการเปรียบเทียบเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็น **กระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้** ระหว่างกัน และสำนึกความเป็นชุมชนจะค่อยๆ ก่อตัวพอกพูนขึ้นจากประสบการณ์เรียนรู้ซึ่งอาจดูเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ทำนองนี้

ข้อฝึกปฏิบัติจริงเหล่านี้ เป็นเพียงตัวอย่างเบื้องต้นส่วนหนึ่งที่ยกมาพอให้เห็นเป็นแนวทาง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น หมายความว่าตัวเกษตรกรเองจะต้องผ่านการระดมความคิดซักซ้อมความเข้าใจในเจตนารมณ์และเป้าหมายของเกษตรกรมัยยั่งยืนพอสมควร ที่จะตระหนักเห็นคุณค่าความสำคัญในสิ่งที่ตนเรียนรู้ปฏิบัติ และการ

ระดมความคิดชักชวนความเข้าใจจำเป็นจะต้องกระทำกันอย่าง
สม่ำเสมอควบคู่กันไปกับปฏิบัติจริง จุดสำคัญอยู่ที่สร้างบรรยากาศให้
เกิดกระบวนการเรียนรู้จากจิตสำนึกภายในของตนเองจริงๆ ผสานด้วย
กระบวนการกลุ่ม และเสริมด้วยข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความเป็นไป
ของโลกภายนอกในระดับหนึ่ง ก็จะเป็นการเปิดหูเปิดตาให้ขยาย
ความคิดอ่านกว้างขวางขึ้น หลักการและเป้าหมายก็คือ ให้เกิด
กระบวนการคิดอ่าน และพัฒนาได้เป็นไปจากฐานของเครือข่าย
ครัวเรือนและชุมชนอย่างแท้จริง

4.7 เศรษฐกิจชุมชน

หลักการและขั้นตอนทางความคิดต่างๆ เท่าที่กล่าวมา
คงพอจะช่วยให้จินตนาการกันได้พอสมควรถึงภาพกระบวนการอัน
เป็นพลวัตของเศรษฐกิจพอเพียง ขอเน้นคำว่า “กระบวนการ” ไว้
ตรงนี้อีกครั้งหนึ่ง เพราะทั้งโดยจิตวิญญานและในฐานะหลักการ
เศรษฐกิจใหม่ ที่ต้อง^{*}เผชิญกับพลาณาภาพครอบงำทางปัญญาความคิด
ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เป็นการปลดปล่อย
ทางจิตสำนึกและกระบวนการทัศน์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่
เพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ เพื่อว่า “เมื่อฐานะแห่ง
ชาติ คือ คนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ย่อมมีกำลังที่จะแข่งขัน
ต่อสู้กับชาติอื่นๆ ได้ในทุกวิถีอาชีพ” ดังที่เคยเป็นหลักอุดมการณ์
และวิสัยทัศน์ของผู้นำไทยสมัยเกือบ 80 ปีมาแล้ว ในยามที่บ้าน
เมืองกำลังถูกคุกคามระรานผ่านด่านการครอบงำอริปไตยทางเศรษฐกิจ

การเงินเข้าสู่ฐานทรัพยากรอันเป็นต้นทุนชีวิตของประชาชนคนไทย
ทั้งชาติเช่นนี้ บทบาทของเศรษฐกิจพอเพียงในการปลดปล่อยทาง
จิตสำนึก ย่อมจะเป็นที่เด่นชัดขึ้น การยกเอาเรื่องของเกษตรชนบทขึ้น
เป็นเป้าหมายหลัก ไม่ได้หมายความว่าความถึงการกลับไปสู่อดีต หรือ
หันหลังให้กับสังคมโลกภายนอก หากเป็นเพราะสังขมความจริง
ที่ว่าเกษตรชนบทจะเป็นฐานอยู่ข้าวอยู่น้ำ และเพราะฉะนั้น จึงเป็นหัวใจ
กุมชีวิตของประเทศชาติ ไม่ใช่เป็นเพียง “กระดูกสันหลัง” อย่าง
ที่พูดๆ กันจนเคยชิน เป็นการกลับคืนสู่ฐานชีวิตเศรษฐกิจที่แท้จริง
เพื่อว่าสังคมไทยโดยรวมจะได้สามารถก้าวเดินต่อไปข้างหน้าด้วย
พื้นฐานของการพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเสมอมา
เสมอไปเหล่านี้ในประชาคมโลก

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงจึง
มีฐานตั้งหลักที่ เกษตรกรรมพออยู่พอกิน พร้อมด้วยกระบวนการ
เรียนรู้ยกระดับขึ้นสู่เกษตรกรรมยั่งยืน โดยนัยของหลักการของ
เศรษฐกิจใหม่นี้ หน่วยพื้นฐานหลักก็คือไร่นาระดับครัวเรือน ซึ่ง
จะกระจายออกไปเป็นเครือข่ายกว้างขวางขึ้นตามลำดับ และบน
พื้นฐานของเกษตรกรรมยั่งยืนนี้เอง ที่ขีดความสามารถของระบบ
ไร่นาครัวเรือน จะได้พัฒนาให้มีบทบาทหน้าที่รอบด้านขึ้น ว่ากันตั้งแต่
เรื่องการผลิตอาหารภารกินอย่างยั่งยืนความสัมพันธ์อันอบอุ่น
มันคงภายในครอบครัว การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในระดับชุมชน
และเครือข่ายรวมตลอดไปถึงระดับธุรกิจ คือการผลิตเพื่อขายและ

การสร้างงาน อย่างไรก็ตาม เป้าหมายเบื้องต้นของเกษตรกรมัยยังยืน หรือที่เรียกกันในชื่ออื่นอย่างเช่น เกษตรผสมผสาน ไร่นาสวนผสม หรือวนเกษตร แล้วแต่สภาพของพื้นที่อันหลากหลาย ก็คือ เป็นช่องทางส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยเหล่านี้ได้สามารถพัฒนาตนเอง เป็นอิสระจากกลไกตลาดภายใต้อำนาจกำกับควบคุมจากพลัง เศรษฐกิจภายนอก ดังคำพูดของผู้อาวุโสอีสานผู้หนึ่งคอยตอกย้ำอยู่เสมอว่า “ในประเพณีอีสาน คนเมื่อท้องอืด ก็ยอมมีศักดิ์ศรี”

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพัฒนาขึ้นไปถึงอีกระดับหนึ่ง คุณค่า อาณิสงส์จากเครือข่ายเกษตรกรมัยยังยืน โดยเฉพาะในเรื่องการผลิต อาหารปลอดสารพิษสารเคมี ย่อมจะแผ่ถึงบรรดากลุ่มผู้บริโภค ทั้งในเมืองและชนบทด้วย ซึ่งก็จะมีส่วนเกื้อกูลให้เกษตรกรมีรายได้ เพิ่มขึ้น อันเป็นช่องทางให้เกิดกำลังการออม การเรียนรู้ในการ แปรรูป การลงทุน และขยายกิจกรรมสร้างงานในท้องถิ่น ด้วยผลของ พัฒนาการอันเป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติเช่นนี้ วิถีชีวิตของ ท้องถิ่นชนบทก็จะทวีความหลากหลายยิ่งขึ้นไป ทั้งในด้านอาชีพ ทักษะ กิจกรรมงานธุรกิจ และอื่นๆ อีกมากมายที่จะมีตามมา พร้อมทั้งขยายเครือข่ายกว้างขวางออกไปตามลำดับ

ที่ว่านี้ ก็คือกระบวนการพัฒนาจากเป้าหมายต้นทางคือเกษตร พออยู่พอกิน และเกษตรกรมัยยังยืนอันประกอบเป็นฐานชีวิต เศรษฐกิจของมวลเกษตรกรรายย่อยและระบบไร่่นาระดับครัวเรือน สู่เป้าหมายปลายทาง คือเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน แม้จะเป็น

กระบวนการอันยาวนาน แต่ทว่ามีพื้นฐานมั่นคง และแม้จะเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้นทำนองเดียวกันกับระบบในเมือง แต่ก็มีเอกลักษณ์หลักการสังคมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในด้านการผลิต การบริโภค ความสัมพันธ์การตลาด เทคโนโลยี รวมถึงการศึกษา และทั้งหมดต่างรวมกันอยู่ในวัฒนธรรมการเรียนรู้อันสอดคล้อง และเสริมซึ่งกันและกันตามนัยของหลักการเศรษฐกิจพอเพียง หรืออีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ “รู้จักพอ” นั่นเอง ถ้ามองว่าจะวัดระดับหรือ ขอบข่ายความรู้จักพอกันอย่างไร คำตอบ ก็คือ เป็นเรื่องของระดับ คุณค่าของสังคม ซึ่งต้องอาศัยเกณฑ์คุณค่าจิตสำนึกความเป็นชุมชน ร่วมกันของบรรดาสมาชิกชุมชนคอยตรวจสอบ และบังคับซึ่งกัน และกัน ซึ่งย่อมมีความเป็นไปได้ ด้วยเหตุผลที่ว่าเศรษฐกิจชุมชน เป็นเศรษฐกิจขนาดเล็ก ในท่ามกลางของเครือข่ายอันกว้างใหญ่ และ เน้นผลของกระบวนการพัฒนาอันยาวนานพอสมควร ในประการ สำคัญ ฐานทางวัฒนธรรมการเรียนรู้จะเป็นเครื่องเชื่อมโยง อย่างสำคัญในชีวิตความสัมพันธ์ทางสังคมด้านต่างๆ เพราะในที่สุดแล้ว ความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจ” สำหรับเศรษฐกิจชุมชน ไม่ใช่เป็นเพียงหน่วยธุรกิจที่มุ่งแต่แข่งขันหากำไรเป็นใหญ่อย่างที่ ยึดถือปฏิบัติกันจนกลายเป็น “ความทรราชของตลาดโลก” อยู่ใน ทุกวันนี้ แต่เศรษฐกิจชุมชนทำหน้าที่เป็นหน่วยชีวิตสังคมวัฒนธรรม เพื่อการดำรงคงอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน และสันติสุข ดังที่ได้ตั้ง เป็นหลักความเข้าใจร่วมกันไว้ในตอนต้น

ข้อที่ควรแก่การทำความเข้าใจร่วมกันอีกประการหนึ่ง ก็คือว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้เป็นระบบที่แปลกแยก หรือสวนกระแสสังคมนิยมความเป็นจริงอะไรอย่างที่ว่าสำนักวิชาการทั้งหลายพยายามทำให้ต้องรู้สึกสับสนไขว้เขวโดยไม่จำเป็น แต่ครั้งแล้วกลับยกวัฒนธรรมพลอำนาจเป็นใหญ่ขึ้นเป็นสังคมนิยมความเป็นจริง ที่คนจะต้องสยบคล้อยตาม เศรษฐกิจชุมชนอันเป็นผลของหลักการเศรษฐกิจพอเพียง นับเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะถ่วงดุลกระแสอำนาจพลการเช่นว่านั้น และตามความเป็นจริงแล้ว ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งของกระแสท้องถิ่นที่กำลังกระจายความคิดและปฏิบัติอย่างกว้างขวางอยู่ในขณะนี้ ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยนัยนี้ เศรษฐกิจชุมชนจึงไม่ใช่สิ่งแปลกประหลาดอันใด ดังที่ศาสตราจารย์ ที.เอ็ม.เพาเวอร์ ได้พูดถึงไว้ให้เป็นข้อคิดควรแก่การสนใจ ดังนี้ :

“ฐานเศรษฐกิจที่แท้จริงของท้องถิ่นหนึ่งๆ ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่ทำให้ท้องถิ่นนั้นๆ เป็นสถานที่ที่ดึงดูดความสนใจ ที่จะร่วมอยู่อาศัยที่จะทำงาน หรือทำธุรกิจ นั้นหมายความว่า ฐานเศรษฐกิจย่อมรวมไปถึงคุณภาพของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ความมั่นคงปลอดภัย และเสถียรภาพของชุมชน คุณภาพของบริการสาธารณะ และโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค และ

คุณภาพของกำลังคน เรื่องเหล่านี้ ไม่ใช่สิ่งที่จะผลิต หรือสร้างขึ้นมาได้ด้วยระบบเศรษฐกิจ ธุรกิจการค้า หรือว่าการผลิต เพื่อส่งออก ทั้งหมดนี้ ถูกสร้างขึ้น **มานอกระบบเศรษฐกิจ ธุรกิจการค้า** แต่ก็เป็น **ฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่นนั้นๆ** เอง (ความเป็นจริง) **ข้อนี้** ควรจะทำให้ได้มีการปรับเปลี่ยนทางความคิด และนโยบายเศรษฐกิจท้องถิ่นของเรา”³⁶

ถ้อยคำเหล่านี้ อย่างน้อยก็พอให้ความกระจ่างว่า สิ่งที่เรียกว่า “เศรษฐกิจนอกระบบ” โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นนั้น มีบทบาท สำคัญยิ่งต่ออนาคต และที่สำคัญ ช่วยให้ได้แนวทัศนวิสัยที่หลัก อุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียงจะก้าวเดินไปในทิศทางและเพื่อ เป้าหมายอะไร

5. ส่งท้าย

เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นชนบท เป็นเป้าหมาย ปลายทางของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะเป็นหลักการนำและ กระบวนการทางสังคม เป็นเป้าหมายของการกลับมาสู่ฐานชีวิต เศรษฐกิจที่แท้จริง เพื่อบูรณะเสริมสร้างชีวิตสังคมและการดำรงคงอยู่ ร่วมกันอย่างยั่งยืนและสันติสุข กับทั้งมีนัย เพื่อสร้างความสมดุล

³⁶ Thomas Michael Power, อ้างแล้ว เจียงอรธธหมายเลข ๑ หน้า 127 ถัดแปลและแก้ไขได้เน้น โดยผู้เขียนเอง อ้างใน เสน่ห์ จามริก : “แนวทางแก้ไขวิกฤตทางเศรษฐกิจการเมืองในยุคปัจจุบัน” ใน ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย อ้างแล้ว เจียงอรธธหมายเลข 7 หน้า 25

สำหรับกระแสท้องถิ่น ซึ่งกำลังแพร่ออกไปกว้างขวางจนอาจเรียกได้ว่า เป็นกระแสโลก อีกมิติหนึ่ง โปรดดูใน M.S. Dobbs-Higginson, *Asia Pacific : Its Role in The New World Disorder*, Mandarin, 1994 หน้า 410-413

ของชีวิตเศรษฐกิจทั้งในระดับชาติและระดับโลก ทั้งนี้ โดยตั้งหลัก
เริ่มจากฐานเกษตรพออยู่พอกิน และเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนา
ขีดความสามารถในการผลิตและการบริโภคอย่างพอเพียงและเป็น
อิสระ ขึ้นไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน และธุรกิจกว้างขวาง
ออกไป เป็นการสร้างงานอาชีพและทักษะทางวิชาการที่หลากหลาย
เกิดตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขาย สะสมทุน ฯลฯ ทั้งหมดเป็นไปบนหลักการ
พึ่งตนเองและนิเวศ และบนพื้นฐานเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน
ท้องถิ่นนี้เอง ที่เศรษฐกิจชาติจะฟื้นตัวพัฒนาขึ้นมาอย่างมั่นคง
ทั้งในด้านฐานต้นทุนทางสังคม กำลังทุน กำลังซื้อ และตลาด
ภายในประเทศ รวมทั้งเทคโนโลยีซึ่งจะค่อยๆ ริเริ่มพัฒนาขึ้นมา
อย่างมั่นคงยั่งยืนจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติ
และทั้งที่จะพึงคัดสรรเรียนรู้จากสังคมโลกภายนอก โดยนับนี้
เศรษฐกิจพอเพียง จึงเท่ากับเป็นเสมือนทำหน้าที่ภูมิคุ้มกันให้กับ
“โลกาภิวัตน์” หรือความจำเป็นที่สังคมไทยจะต้องคล้อยตามกระแส
โลกได้เป็นไปในวิถีทางที่เอื้ออำนวยต่อศักดิ์ศรีความเป็นอิสระเสรี
ความมั่นคงยั่งยืนและประโยชน์สุขของประชาชนคนไทยทั้งหมด

เราพูดกันมากมายถึงปัญหาที่เรียกว่า วิกฤตโครงสร้าง
สังคม แต่แล้วก็ไม่เคยพยายามทำความเข้าใจกันจริงจัง คงได้แต่
ใช้คำ ใช้ภาษาวิชาการกันวากวนไปมา จนเป็นผลสรุปหลบเลี่ยง
ประเด็นปัญหากันมาตลอดจนถึงทุกวันนี้ ในกระแสทางความคิดที่
จะแสวงหาทางเลือก เราก็พากันติดอยู่ในกับดักทางทฤษฎีที่จำกัด

ทัศนวิสัยของเราให้มองเห็นแต่ทางเลือกระหว่างภาครัฐกับภาคธุรกิจ เอกชน หรือไม่ก็หาทางรวมชอมกันตามกระแสอำนาจและ ผลประโยชน์ ทั้งสองแนวทางเป็นผลของพัฒนาการเป็นมาทาง ประวัติศาสตร์ ซึ่งกำลังมาถึงจุดอดตัน เกิดความชะงักงันทางปัญญา ความคิดและนโยบายสาธารณะ ด้วยเหตุที่ วุฒิภาวะของทั้งภาครัฐ และภาคธุรกิจเอกชนไทยไม่อาจก้าวข้ามวงจรของกระแสอำนาจ และผลประโยชน์เฉพาะหน้าเฉพาะตัวได้ เนื่องจากขาดฐานทาง สังคมอันมั่นคงเข้มแข็งพอ โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น ที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดระบบและกระบวนการของความรับผิดชอบ ต่อสังคมได้ทั้งในส่วนองภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน

ในขณะเดียวกัน ในแวดวงปรัชญาหรือทฤษฎีเศรษฐกิจการ เมืองระดับโลกก็ยังคงไม่อาจหลุดพ้นออกไปจากหลุมพรางทางปัญญา ของตนเอง ซึ่งกำหนดโจทย์คำตอบเป็นสูตรสำเร็จไว้แล้ววนเวียน ไปมาที่กลไกภาครัฐกับภาคธุรกิจเอกชน และก็นั่นเอง กระแส โนม์เอียงที่กำลังเป็นอยู่ ก็คือ พลอำนาจเป็นใหญ่ของภาคธุรกิจ เอกชนเหนือรัฐ รวมทั้งเหนือการควบคุมของสังคม³⁷ ซึ่งก็คือต้นเหตุ

³⁷ าทกรรมล่าสุดของศาสตราจารย์มิลตัน ฟรีดแมน (Milton Friedman) ผู้เป็นศาสตราจารย์ลัทธิขงเงิน (Monetarism) ของยุคปัจจุบัน โจนี ไอ.เอ็ม.เอฟ. กับธนาคารโลกในการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ การเงินขณะนี้ :

“ประเทศกำลังพัฒนาส่วนมาก มีระบบที่พยายามใช้สิทธิพลเมืองเกินไป (ต่อภาคเอกชน)”
“โซครายที่ทั้ง ไอ.เอ็ม.เอฟ. และธนาคารโลกจะโน้มเอียงไปในทางช่วยให้งานโครงการ ต่างๆ ของรัฐบาลเข้มแข็ง ขัดต่อธุรกิจเอกชน ดังนั้น ทางที่ดีที่สุด ที่ไอ.เอ็ม.เอฟ.กับ ธนาคารโลกจะสามารถทำได้ ก็คือ ไปๆ เสียให้พ้น!”

คัดแปลจาก RanJit Gill, *Asia Under Siege : How The Asian Miracle Went Wrong*, Management Services Pte., Ltd., Singapore, 1998, Introduction

รากเหง้าของปัญหาวิกฤตอยู่ยากทั้งปวงกำลังแผ่ขยายออกไปทั่วโลก
ขณะนี้

ในท่ามกลางความตึบตันและชะงักงันทางปัญญาความคิด
อันฝังรากลึกลงในตัวเอง แนวทางเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตามนัยของหลัก
การเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำเสนออีกทางเลือกหนึ่งในกระบวนการ
การกระแสนท้องถิ่นที่กำลังก่อตัวขึ้น เป็นปรากฏการณ์สำคัญของโลก
อยู่ในปัจจุบันนี้

เสน่ห์ จามริก

พฤศจิกายน 2541

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กสม. ประกอบด้วย ประธานกรรมการ และกรรมการ ๑๐ คน ซึ่งวุฒิสภาเป็นผู้คัดเลือกตามรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหาได้คัดเลือกนำเสนอ มีวาระการดำรงตำแหน่ง ๖ ปี และดำรงตำแหน่งเพียงวาระเดียว และมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- การส่งเสริมการเคารพและปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ
- ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำ หรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการในกรณีที่ไม่มีการดำเนินการตามข้อเสนอให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป
- เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
- ส่งเสริมการศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- ส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน
- ส่งเสริมการศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศเสนอต่อ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชน
- ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเสนอต่อรัฐสภา
- เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาในกรณีที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีสันติสัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

คำอธิบายความหมายของเครื่องหมาย

- รูปทรงดอกบัว** คือ ความมีคุณธรรม ความเอื้ออาทรระหว่างเพื่อนมนุษย์ อันเป็นจริยวัตรอันดีงามของคนไทย
- รูปคนล้อมเป็นวงกลม** คือ การสร้างพลังความร่วมมือกับทุกภาคส่วนสังคม เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนให้เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ
- รูปมือ** คือ การร่วมมือกับทุกภาคส่วนของสังคมทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศในการโอบอุ้มคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพด้วยหลักแห่งความเสมอภาคและภราดรภาพ
- สีน้ำเงิน** คือ สีของความเชื่อมั่นของประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคม
- คือ ความมุ่งมั่น อดทนในการทำงานเพื่อประชาชน
- คือ ความสามัคคี และการประสานพลังอย่างหนักแน่นจากทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๐)

1. ศาสตราจารย์เสน่ห์	จามริก	ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรัส	ดิษฐาอภิชัย	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
3. คุณหญิงจันทนี	สันตะบุตร	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
4. นางสาวนัยนา	สุภาพิ่ง	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
5. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ	ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
6. นายสันต์	พานิช	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุทิน	นพเกตุ	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
8. นางสุนี	ไชยรส	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
9. นายสุรสิทธิ์	โกศลนาวิน	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
10. คุณหญิงอัมพร	มีสุข	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
11. นางสาวอาทร	วงษ์สังข์	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสัทธิมนุชยชนแห่งชาติ
เลขที่ 422 เชียงสะพานหัวช้าง ถนนพญาไท ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์/โทรสาร 0-2219-2983 สายด่วน 1377